

č 1885

D 297

N 23. XI, 1948. / 1699

RABLJEVA VRV.

ROMAN.

SPISAL ALEKSANDER PETÖFI-PETROVIČ.

Jaz kaznujem grehe očetov na njihovih sinovih v tretje in četrto koleno. *Jehova.*

1.

Neskončno visok je Tvoj dom, o Bog! — Šestindvajset let je hitela moja molitev navzgor, preden je prišla k tebi.

Ali prišla je.

In ti si jo uslišal. Uslišal si jo.

Vroča je bila moja molitev, in pravitako vroča je zdaj moja zahvala.

Zahvalim se, zahvalim se ti!

Sklenil sem svoj račun z življenjem.

Ničesar več nimam početi na svetu. Bilo bi dobro zame, ako bi mogel umreti, a nočem te več nadlegovati s prošnjami, o Bog! Ti si bil vendar tako usmiljen, da si uslišal mojo največjo željo. . . . Ako bi zmiraj sijalo solnce, čemu pa bi bile potem zvezde?

Ničesar več te ne prosim, moj stvarnik! Zadovoljen sem s tvojo dosedanjo dobroto.

Ti si dober, dober!

Blagoslovljeno bodi tvoje ime na veke!

Saj tako ne morem več dolgo živeti. Star sem že, zelo star. Sedemdeset let. Moja roka, ki drži pero, trepeče, kakor je trepetala pred pol stoletja, ko je držala roko tistega dekleta, ki sem ga ljubil. Ali bo mogel kdo čitati zgodovino mojega življenja, ki jo hočem napisati s to trepetajočo roko? Mogoče je bolje, ako je nikdo ne čita,

2.

Roža, Roža!

Hm, ona je bila prokletstvo mojega življenja, in vendar ječim pri njenem imenu. Resnica je, da je bila prokletstvo mojega življenja, ali tudi moja edina blaženost in sreča. Sreča je bila zelo kratka, prokletstvo zelo dolgo . . . Majhen plamenček in do neba segajoč dim.

Rožo sem ljubil najpoprej v svojem življenju. Pred njo sem rekel sicer neki drugi, da jo ljubim, ali tedaj sem se lagal . . . Ah, morda me je zato zadelo prokletstvo? Ne, ne, laž, takšna laž ne zasluži tega. In če bi bilo vendar tako! Kdo ne pozna prve ljubezni? Tega nepričakovanega, ljubega gosta, ki vstopi nenadoma in naseje okoli nas vse zvezde in cvetlice nekega oropanega čarobnega sveta; in zvezde nas oropajo cči, in vonj cvetic nas omami in opijani.

Tako je bilo meni, ko sem zagledal Rožo. Moje noge so omahovale. Malo je manjkalo, da nisem padel na kolena in molil . . . molil k njej!

Kar se je zgodilo na zemlji kdaj od njenega začetka lepega in ljubega, vse to je bilo v tem trenutku v mojem srcu, in jaz bi to tako rad povedal Roži . . . Ali niti besede nisem mogel izpregovoriti, moj jezik je pozabil govor. Nemo sem jo občudoval. Zdelo se mi je, da je to opazila, ker se je izogibala mojemu pogledu. To se je zgodilo na moje veselje; ako bi me pogledala, ne bi si upal dvigniti k njej svojih oči. Prva ljubezen vodi srce k prvotni nedolžnosti; takrat se vidi, kako čista pride duša iz božje roke.

Od Rože sem zablodil k Trneju. Pravim zablodil ker sem bil ves izven sebe. Nisem vedel, kaj delam in kaj hočem in kam grem. Samo to sem opazil, da sem stopil v Trnjevo sobo.

Prijatelj! sem zaklical.

Pozdravil me je z navadno prijaznostjo.

Prijatelj! sem zaklical z nova.

No? je prašal.

Prijatelj!

To sem že slišal; dalje!

Oh, prijatelj moj! Drugega nisem mogel izpregovoriti. Padel sem mu okoli vratu in vdaril v jok. —

Poglej, sem nadaljeval čez nekaj časa, hotel sem se smejati in sem se jokal. Kaj ne, da sem zmešan?

Če mi tudi sam ne poveš tega, moram verovati, je odgovoril.

Veruj mi, da sem zmešan, da sem nor, blazen . . . Ali če je to blaznost, potem obžalujem, da že zdavnaj nisem zblaznel. Aii ti moj prijatelj Baltazar, nisi moj pravi prijatelj, ker ne deliš mojega veselja.

Dobri dečko, saj še ne vem, ali se veseliš, ali žaluješ?

Veselim se, prijatelj, veselim se.

In kaj je vzrok tako blaznemu veselju?

Saj vendar veš . . .

Kako naj bi vedel?

Ali ti še nisem povedal?

Niti besedice.

No poglej, in jaz sem mislil, da sem ti že vse razodel. Torej poslušaj . . . samo sedi . . . sediva . . . vse ti povem. Ali veš, kje sem bil?

Ne.

V nebesih.

V nebesih?

Da, tam.

In v kakšnih?

V srednjih, prijatelj.

Lepo. Zdaj ti verujem popolnoma, da si norec.

V srednjih nebesih sem bil, Baltazar, ako mi veruješ, ali ne; ali pa so srednja nebesa stopila na zemljo. Toliko je gotovo, da sem videl najlepšega angela.

A tako!

Videl sem ono postavo, ki je služila stvarniku za model, ko je ustvaril angele . . .

Malo Betko?

Pri teh besedah Trnejevih sem čutil, ne vem kaj, ali bolečino ali srd. Ali — poskočil sem nenadoma, kot da mi je kdo razbeljeno železo potisnil v srce. Zopet sem se pomiril, in stresel sem se od gnjusa; ne vem, ali pred imenom, ki ga je Trnej izrekel, ali pred seboj samim?

Baltazar, sem dejal, ako si moj prijatelj, ako me ljubiš, ne izpregovori nikdar več tega imena pred menoj.

Odpusti, ljubi prijatelj, je odgovoril, ali jaz nisem mogel vedeti, da ljubiš že drugo . . .

Da že drugo ljubim? Jaz ne ljubim nobene druge, ker dozdej nisem ljubil nikogar. Zdaj ljubim prvič.

Odpusti! Bil sem krivičen napram tebi, pripoznam. Kako sem mogel samo misliti o tebi, da bi ljubil takšno dekle, kakor je ta . . . ali pustimo jo! Nikdar več je ne bom imenoval, ako želiš. Torej tvoja nova ljubica, ali tvoja ljubica, kje je?

Ona še ni moja ljubica.

Pa vendar upaš, da bo?

Kdo ne bi upal! Upanje je tako ceno blago, da si je lahko preskrbi tudi najrevnejši človek . . . in naj si bo tudi tako reven, kakor sem jaz.

In kako daleč sta že?

Še prav nič daleč.

To ni dosti. Ali si že govoril ž njo?

Seveda! To se pravi nisem, v resnici nisem še govoril ž njo.

Kaj pa?

Samo videl sem jo.

Trnej je mlasnil z jezikom, kakor bi hotel reči:

Ubogi norček!

Samo videl sem jo, sem nadaljeval, a ta pogled je bil dovolj, da sem lahko naveke srečen ali pogubljen.

Ej!

Prav nič: Ej, Baltazar! To deklico moram imeti, ona mora biti moja žena, ali . . .

Ali pa bo katera druga tvoja žena.

Nikdar, to ti prisežem.

Ah, prijatelj moj, jaz sem tudi dostikrat tako prisegel.

Tim slabše.

In upam, da tudi pri tebi ta prisega ni bila zadnja . . .

Ne govori več, Baltazar! Morda imaš prav, ni bolj spremenljivega vetra, kakor je človeško srce. Ali zdaj verujem, da je moja izjema, moje čustvo je tako sveto, da imaš ti, četudi ne kot človek, pa vsaj kot prijatelj, dolžnost, to spoštovati.

Dobro, nič se ne boj! Ne boš imel prilike pritoževati se. Torej je tvoja lepotica lepa.

Blesteče lepa, prijatelj, blesteča kakor zimska zvezda.

Plava, rjava?

Brinet kakor večerna zarja.

Ah, to je ravno mojokus.

Da? In ko bi jo ti šele videl!

Upam, da jo bom.

Moraš jo videti, da boš mogel soditi, ali sta moje srce in moj razum brez vzroka tako zmešana, ali ne?

In če bi se tudi jaz vanjo zaljubil?

Ne, Baltazar, tega ne boš storil, tega ne smeš storiti. Ali bi bil v štanu svojega najboljšega prijatelja onesrečiti?

In ako ljubi že drugega?

Hotel sem poskočiti s svojega sedeža, a nisem mogel. Otrpnil sem od glave do pet. Nato še nisem mislil do zdaj, in bolečina ob tej misli je bila mera, kako velika je moja ljubezen.

Ne bodi otrok, je govoril Trnej. Tvoj obraz je bleđ kakor zid. Zakaj si tako malodušen, jaz sem samo rekel tako, in ti že obupavaš. Jaz bi se ne ustrašil, četudi bi bilo res. Za vraga, če ljubi drugega, pa mu jo ti vzemi spred nosa! Tako je!

Tako ni, Trnej, sem odgovoril, tako ni. Ako bi mi kdo ukradel vse moje imetje, bi mu lahko oprostil, tistemu pa, ki bi ugrabil ljubico, zaklad moje duše, nikoli! nikoli!

Ti govoriš iz knjig, prijatelj!

Iz duše govorim, iz svetega pisma svoje duše!

Duša nima svetega pisma, kvečemu pratiko, ki jo vsako leto zamenja z novo.

Hudo mi je, da moram od prijatelja slišati kaj takega.

No, jaz mislim to samo glede ljubezni.

Ako tudi samo v tem pogledu, Kdor o ljubezni ne misli plemenito, ni plemenit človek.

Govoriva o čem drugem: Ti postajaš trpek, četudi ne zaslužiš tega od tebe. Ali imaš morda zvestejšega prijatelja od mene, govori!

Ganjen sem prijel njegovo desnico in govoril:

Odpusti mi, prijatelj!

Baltazar Trnej je bil velik gospod, razentega je igral na karte. In jaz sem vedar mislil, da je moj prijatelj. Velik gospod in igralec in . . . prijateljstvo! Ali česa ne veruje človek z dvaindvajsetimi leti!

3.

Dan na dan sem hodil okoli Rožinega okna, da celo večkrat čez dan. Ako pa sem jo zagledal, sem se naglo obrnil v strahu, da bi me ne videala; ako pa je nisem mogel zagledati, sem bil ves obupan. Bil sem velik norec . . . kakor je navadno mlad človek, ki prvič ljubi.

Prešli so tedni, preden sem bil nekoliko bolj hraber, tako, da sem si upal posetiti Rožo, ali samo tedaj, ako sem vedel za gotovo, da je bila v družbi. Trneja sem pozval parkrat, naj me spremlja, ali on je moral vselej ravno takrat h kartam.

Kdo je doma? sem prašal nekoč Rožino služkinjo. Gospodična, je odgovorila.

In?

Nikogar drugega; čisto sama je — izvolite vstopiti . . .

Ne . . . nisem bil namenjen . . . potem . . . Jecjal sem in se hotel okreniti.

Tedaj so se odprla sobna vrata. Roža je stala na pragu.

Ah, vi ste . . . Bog vas sprejmi . . . je govorila.

Hotel sem se vam pokloniti . . . sem dejal, nevedoč, kaj govorim.

Peljala me je v sobo.

Ravno prav prihajate, je začela, dolgočasila sem se že. Čisto sama sem.

Bojim se, da se boste v moji navzočnosti dolgočasila še bolj.

Oh, zakaj?

Ker sem zelo slab družabnik . . . govorim prav malo, ali pravzaprav, ne znam govoriti.

Jaz nimam rada mnogo govorjenja.

Dozdaj sem izkusil ravno nasprotno: Roža je bila zelo zgovorna. A razveselile so me te njene besede, ker jih je izustila meni na ljubo. Trl sem si glavo, kaj naj bi ji odgovoril na to. A niti ena misel mi ni prišla. Bil sem zmešan. Zardel sem, in obraz mi je gorel.

Ah, sem začel, da prikrijem vzrok svoje rdečice, ta veter tako piha v obraz . . .

Veter? je prašala smehljaje se Roža.

Neusmiljeno vleče veter, gospodična.

Nemogoče, saj se ne giblje na vrtu niti listje na drevju.

Potem pa je gotovo pojenjal, sem odgovoril in še bolj zardel. Spoznal sem svojo nerodnost.

In molčala sva nanovo.

Začel sem premišljevat, odkod pride, da je sedaj tudi Roža tako molčeča, ker je vendar drugače . . . To sem si razložil v svoj prid. Obupna odločnost se je polastila mojega srca. Zdaj ali nikoli, je klicalo v mojih prsah, in — stopil sem k njej. Počasi sem jo prijel za roko . . . tedaj sem zopet izgubil ves pogum. Začel sem obžalovati svojo drznost. Ali ne, sem mislil, zdaj več ne odstopim, če tudi je izkopan pod menoj grob, ki se odpre ob moji prvi besedi, da me živega požre! Trdneje sem stisnil njeno roko . . . moja se tresla, a čutil sem, da je tudi njena trepetala.

Gospodična Roža, sem rekel slednjič, ali pravzaprav dahnil, ker nisem imel moči dati le en glas od sebe — gospodična Roža . . . kaj naj rečem? . . . kako naj začnem . . . jaz vas ljubim . . .

Roža ni odgovorila, a na njenih temnih trepalnicah je trepetala solza, ki je ne bi bil dal za vse demante brazilijske krone, ker je bila biser, bi mi je dal slutiti neskončno morje čustva v njenih prsah.

Roža, jaz te ljubim! zaklical sem ves izven sebe, jaz te ljubim!

Jokala sva . . . drug drugemu v naročju. Slednjič se je izvila iz mojega objema.

Objemi me, in me ne izpusti! sem dejal; zdi se mi, da moram zleteti v nebesa, četudi ne verujem, da je v nebesih tako lepo kakor zdaj na zemlji.

Sedla sva drug poleg drugega. Ne vem, kaj sva govorila, ali če sva sploh govorila.

Ali vendar, spominjam se, da mi je med drugim tole rekla:

Zakaj si mi dejal, da me ljubiš? Saj sem tako vedela. Dekliško oko naj bi ne videlo, kdo jo ljubi? In ako bi tudi ne videla. Srce mi je zašepetalo, da me moraš ljubiti . . . oh, ako bi tega ne upala in ne vedela, bi bila morda že tam, kjer tiho počivajo zlomljena srca. Ker glej, od prvega trenutka, ko sva se sešla, sem tvoja. Da, povem še več: tvoje ime je Matija Andorlak. Ko sem slišala to ime, preden sem te videla, sem čutila nekaj posebnega, nekaj nerazumljivega. Tedaj nisem vedela, kaj je to. Zdaj vem, da je bila to ljubezen. Zmeraj mi je bilo prijetno slišati to ime, in zelo sem bila radovedna, da vidim njega, ki se mu tako pravi Slednjič sem ga videla; tebe sem videla. Kako rada bi te bila pogledala zopet, ali nisem si upala, ker so tvoje oči visele na meni. Saj mi ne zameriš moje odkritosrčnosti? Resnica je da govoriva danes pravzaprav prvič drug z drugim, a to nič ne dé; midva se ljubiva, in zaljubljeni so od prvega trenutka pravi znanci. Tako se mi zdi, kakor da sva bila prej dve sosedni zvezdi; ti si padel na zemljo, jaz nisem hotela ostati sama na nebu in sem zletela navzdol, da te iščem in

zdaj sva se našla. Zdaj je že vse eno, v nebesih ali na zemlji, da morem le s teboj biti . . . ker — ali ne? — se ne bodeva ločila nikdar več . . .

Ločila . . . midva? Nikoli . . . ali . . . ali?

Kaj ali?

Tvoji starši, ljuba Roža.

Moji starši. Starši so zato tu, da blagoslove svoje otroke.

In ako jih ne blagoslove?

Zakaj bi jih ne?

Ker sem ubog.

Saj tudi sami niso posebno bogati . . .

Prav zategadelj . . .

Ne govoriva več o tem, me je prekinila Roža. Moji starši bodo dovolili in če ne . . . vse eno, jaz sem pripravljena stradati s teboj, zmagovati . . . samo ljubi me!

In padla mi je okoli vratu in me poljubljala in božala moje čelo, to čelo, na katerem tedaj ni bilo gub, temveč lasje, in na katerem sedaj ni las, temveč gube.

4.

No, prijatelj, kaj praviš o Roži? sem prašal Trneja potem, ko sva Rožo prvič skupno posetila.

Zares, lepa deklica, izredna deklica, vrla deklica, smem reči, je odgovoril Trnej. Krasna deklica, pri moji časti!

Ali se še čудиš, da me je tako očarala?

Čudim se . . . To se pravi — ne čudim se, ne!
No, kam pa greš sedaj? sem ga prašal, ko sva preho-
dila nekaj ulic.

Domov!

Domov? Saj sva že zdavnaj šla mimo tvojega
stanovanja.

Nemogoče, je dejal Trnej in se ozrl okoli. Za
vraga, v resnici . . . no, obrniva se!

Drugi dan sem se zopet sešel ž njim.

Slabe volje si, sem dejal, kaj ti je?

Eh, igral sem po noči in mnogo izgubil.

Saj ti malokedaj izgubljaš . . .

Prokleta sem bil raztresen, vedi hudič, kje so ho-
dile moje misli.

Začel sem slutiti, z grozo sem začel slutiti, kje so
hodile njegove misli. Nisem ga vzel več s seboj k Roži,
in popolnoma so izginile moje skrbi, ker me Trnej sam
ni več pozival, naj ga peljem k ljubici, da, niti omenjal
je ni.

Lopov je hodil sam tja, brez moje vednosti.

Nekoč me iznenadi Roža z novico, da je Trnej
poprosil za njeno roko.

In ti si jo mu obljubila, gotovo, kaj ne? sem zakričal
nad njo.

Uboga deklica je okamenela kot steber in me
pogledala, in ulile so se ji solze.

S poljubi bi zbrisal tvoje solze, moja Roža, ali jaz
nisem vreden tega! In pokrtil sem njeno roko s poljubi.

Odpusti mi, duša moja, odpusti mi! Jaz sem ti provzročil bolečino, ali odpusti! Pogledaj, moj razum je zmeden . . . ne vem kaj govorim . . . kaj delam. Bojži zdrava.

Brez glave sem divjal od nje domov. Doma sem se spomnil, da sem hotel k Trneju. Hitel sem tja. Nisem ga našel. Moram ga najti, čeprav bi ga moral iskati do sodnjega dne, sem mislil in obiskal povrsti vse igralske luknje, kjer sem ga upal najti. Slednjič sem ga našel. Bil je v resnici pri zeleni mizi.

Baltazar Trnej, sem zaklical, ko sem ga zagledal.

Ah, dober večer, prijatelj! je bil njegov pozdrav.

Jaz — tvoj prijatelj? Tvoj sovražnik!

Oho, tovariš, kaj za vruga naj to pomeni?

To ti hočem ravno povedati, kaj to pomeni! . . .

Pojdi!

Počakaj malo, igra je takoj pri kraju; poprej vendar ne morem vstati.

Pojdi, če ti pravim! sem zakričal nad njim in ga zgrabil za ovratnik njegove suknje.

Aj, to pa ni šala . . .

Jaz tudi mislim, da ni! . . . In začel sem ga neusmiljeno mikastiti.

Drugi so me odtrgali od njega. Kaj se je zgodilo nato? Ne vem; izgubil sem zavest.

Drugi dan pride k meni. Našel me je še v postelji, ker sem bil slab. Ponudil mi je roko; nisem je vzel.

Sedaj mi povej, kaj ti je? Kaj si hotel včeraj od mene? je dejal.

Kaj sem hotel? . . . izzvati sem te hotel na dvoboj. Potem sem se spomnil, da se niti biti ne znaš.

Dvoboj? In zakaj?

Hm, okrasti mi hoče ljubico, zveličanje moje duše, in potem še praša: Zakaj dvoboj?

Neumni dečko, je dejal smehljaje, torej zaradi takšne malenkosti tak grozen hrup?

Malenkost!

To ni vredno besede. Povedal sem ti že svoje mnenje o ljubicah.

In jaz sem ti tudi povedal svoje.

Ti si bolan, ljubi prijatelj, bolan; ali jaz upam, da boš s časom ozdravel.

In ti boš zbolel, Trnej, in sicer bom jaz vzrok, ako boš nadaljeval svojo hinavščino.

Stoj, Matija, da izgovorim. Skušajva se sporazumeti med seboj. Veš kaj? No . . . odkrito povedano, jaz tudi ljubim Rožo . . . bodi vendar pri miru in mi ne segaj v besedo pusti me, da povem. Ti ljubiš Rožo, in jaz tudi; ti jo hočeš za ženo, jaz tudi . . .

Ali boš molčal, sem ga prekinil.

Molči, dokler govorim. Potem boš govoril ti. Torej oba hočeva Rožo za ženo. Ona je skoraj gotovo nakljonjena tebi, njeni starši pa meni. To je naravno, jaz sem bogat, ti ubog. In, ali si pomislil, Matija, ali si pomislil, da si ubog? In da je zakon siromakov samo

muka brez konca? Ali bi mogel mirne vesti gledati kako ona žena, katero ljubiš, trpi in hira? Kaj? ... Pomisli vse to, moj prijatelj Matija!

In ako pomislim?

Boš uvidel, da zakon ni zate.

In potem?

Da je boljše zate, ako pustiš Rožo. Pusti jo, ljubi prijatelj. Ali veš kaj? Ako jo pustiš, je polovica mojega premoženja tvoja. Tako velikodušen hočem biti.

Velikodušen! Ničvrednež si!

Torej ne sprejmeš moje ponudbe? Še nikdar nisem videl take trdovratnosti pri ubožnem človeku!

Dosti! . . . Za zdaj dosti . . . poberi se!

Stoj, še nekaj ti povem . . .

Nič več nočem slišati . . .

Dobro, torej ti povem samo to . . .

Nič, nič . . .

Samo to: Ako Roža ne bo moja, tudi tvoja ne bo! Hotel sem mu odgovoriti, ali urno jo je pobrisal.

5.

Ako Roža ne bo moja, tudi tvoja ne bo!

Ah, kake muke so mi prizadejale te besede! Dan in noč so mi šumele v ušesih, in to šumenje mi je bilo tako grozno, kakor glas plat zvona gospodarju, ki mu hiša gori. To šumenje mi je bilo tako grozno, kakor bi slišal, kako mi orjašk val dere nasproti, da me požre.

Nazadnje je izginila pošast, ki me je plašila neprestano. Z Rožo sem se zaročil.

Trneja nisem videl več po onem dogodku, in med tem, ko sem bil zaročen, mi ni prišel niti na misel. A nič čudnega, ker sem imel eno samo misel: Roža! Ah, kako sem jo ljubil!

Ako mislim nanjo nazaj, se otaja še sedaj po skoro petdesetih letih del onega ledenega morja v mojih prsih, katero drugi imenujejo srce.

Dan pred najino poroko sem bil popoldne pri Roži. Šalila sva se, si nagajala in bila čisto otroka. Slednjič sem jo vzel v naročje, jo stisnil na prsi — nagnila je glavico na mojo ramo in šepetala sva si:

Jutri ob tem času, moja Roža!

Jutri ob tem času, moj Matija!

In solze veselja sva poljubila drug drugemu z lic.

Hm, ako bi mogel človek videti prihodnost: Pri besedah «jutri ob tem času» ne bi niti ona, niti jaz jokal solz veselja.

6.

Veliki dan je napočil. Od takrat, ko sem se prvič sešel z Rožo, sem se ogibal Betke, celo v svojih mislih; slišal nisem ničesar o njej, hotel nisem ničesar slišati . . . A to noč sem sanjal o njej. Ko sem se zbudil, sem razmišljal o tem, a čisto malomarno. V sanjah se mi je pokazala kot utopljenka, ki je dolgo plavala pod valovi, da zdaj še enkrat pride na dan, in se po-

tem potopi na veke. Plavala je na reki moje pozabe, in zdelo se mi je, kakor da bi mesečina mojih spominov vrgla še en blede žarek na njeno mrtvo obličje.

Sanje pretečene noči so izginile kmalu iz mojega spomina.

Slednjič se je bližal čas, ki je klical v cerkev pred oltar, o katerem sva jaz in Roža rekla včeraj; jutri ob tem času! Nem in zamaknjen je visel moj pogled na moji lepi nevesti. Kako krasna je bila v svoji poročni obleki, z vencem na glavi. In vsa ta lepota je moja! sem mislil, in te misli ne bi bil dal za zvezdno nebo.

Prišli so svatje. Zbirali so se, in že smo hoteli oditi, ko je vstopil . . . Trnej.

Mi boste že oprostili, je rekel, da se silim vmes nepovabljen; a imam jako veselo novico za prijatelja Andorlaka. Niti sekunde ne smem odlašati, da bi mu je ne povedal, drugače bi se mi zdel greh. Prijatelj Matija! Kaj ne, da nisi upal niti sam, da boš praznoval danes dvojen praznik? Poroko in krst . . .

Kaj me briga krst! sem odgovoril.

Ej, križ božji, kako da bi te ne brigal? je Trnej nadaljeval, ti si oče . . . da, prijatelj, mala Betka ti je darovala sinčka,

To je bila ura duhov. Zdelo se mi je, kakor da je Trnej cerkvena ura, ki bije dvanajst in kliče duhove iz grobov.

Bledi obrazi in tihota.

Prijatelj Matija, kaj tako nema je tvoja očetovska radost? Kdor ni dober oče, ali more biti dober soprog? . . . je govoril Trnej dalje.

Zaradi mene bi bil lahko govoril, kakor dolgo bi hotel, ker moj jezik je bil zvezan, otrpel. Roža ga je prekinila:

Gospod, to je nesramnost, podlost! Vi ste prosili za mojo roko, in ste bili zavrjnjeni . . . Vi ste bili tekmeec Andorlakijev . . . in to pove vse . . .

Medtem sem prišel k sebi in rekel:

Da, to pove vse . . . a jaz se čutim prevzvišenega, da bi se mi zdelo potrebno zavračati tako nizko tožbo.

Ne, Matija, ni potrebno zavračati je. Ni besedice s tem obrekovalcem, je rekla Roža in se me oklenila.

Gospod, je rekel Rožin oče Trneju, čas je, da se odstranite.

Prav je, jaz se odstranim, je odgovoril Trnej, ali če nočete slišati, boste videli. Bog z vami, gospodje in dame. Bog s teboj, prijatelj Matija, srečen zakon!

Ko je Trnej zatvoril duri za seboj, mi je bilo, kakor da sem imel strašne sanje, kakor da sem sanjal, da me nekdo davi . . . zbudil sem se in se globoko oddahnil.

Brzo smo se odpravili k poroki. Mislil sem, da bo naglica omahujočo srečo mojega življenja postavila na trden temelj. Planiti, zleteti sem hotel v cerkev, pred oltar. Ah, zakaj sem hotel! Pet minut zamude bi morda odvrnilo od moje glave petdeset let prokletstva.

Vprav, ko smo prišli pred cerkev, sta izstopili dve ženi . . . s krščenim novorojenčkom v naročju.

Usmili se me, moj Bog! sem vzkliknil pri sebi in v svojem strahu sem stisnil svojega soseda tako močno za roko, da je skoraj zakričal.

Roža je stopila omahuje k onima ženama in prашala komaj slišno:

Čegav otrok je to?

Neke uboge deklice, odgovori ena izmed žen.

Otrok neke deklice? zakliče Roža. Žal, neke deklice. In to sem moral slišati!

Roža se je obrnila k meni in vprla svoje oči vame . . . s takšnim pogledom je pregnal angel Adama in Evo iz paradiža.

Torej je resnica? je dejala, opraviči se! Ti molčiš? torej si zares goljufal? . . .

Ne, Roža, pri Bogu, tebe nisem . . . sem jecljaj.

Mene nisi? Torej drugo, kaj ne?

In kakor si goljufal drugo, tako boš kasneje goljufal mene.

Pojdiva, Roža, pojdiva, in slušaj me . . .

Nočem te slišati. Ker bi slednjič utegnila verjeti tvojim besedam, da, tvojim lažem, ker te tako zelo ljubim! Ne, jaz te ne ljubim, ne bom te ljubila, če tudi se mi raztrga srce vsled tega kakor zdajle ta venec!

Strgala si je venec z glave in mi vrgla strganega pred noge.

Drdranje bežečih voz me je zdramilo iz sanj ali od smrti, ali kaj je bilo? Ne vem. Bil sem sam; nisem mogel verovati, da se je to res zgodilo. A tam je ležal dokaz pred menoj, raztrgani venec. Pogledal sem okoli sebe; onega novorojenčka... mojega sina so iskale moje oči. K sreči so ga že odnesli, ker v svojem obupu bi bil razbil njegovo lobanjo ob cerkvenem zidu... Ali je bila njegova sreča? Ah, ne, temveč nesreča. Bolje bi ti bilo, da si takrat umrl tam, moj ubogi, ubogi sin! Bi bil vsaj tvoj oče tvoj rabelj, in nikdo drugi. In umrl bi bil vsaj pri cerkvi in ne...

Vzel sem list iz Rožinega poročnega venca.

Naj mi bode v spomin na to, da sem bil tudi jaz nekoč srečen, sem mislil in odšel.

Predno sem prišel domov, sem izgubil list iz venca. Vrnil sem se nazaj k cerkvi, da si vzamem drugega, in ko sem bil tam, sem pozabil, po kaj sem prišel. Napotil sem se zopet naprej in šel, Bog ve, kam? Samo svojih zadnjih misli se spominjam: Smrt, samomor.

Usmrtim se! s tem sem končal, nič več nočem dalje živeti. Dosti dolgo sem živel. Nekaj minut sem bil srečen... ali nesrečen? V sreči mine čas tako hitro, in nesrečen sem nekaj stoletij... ali samo nekaj ur? Nesrečnemu gre čas tako počasi naprej. In še dalje naj bi prenašal te muke? Zakaj naj bi trpel človek, ako mu je pa tako lahko rešiti se vsake bolečine? Ali pa ni samomor strahopetnost? In ako tudi je, kaj mi mar! Morda pa je še večja strahopetnost prenašati trpljenje,

in si ne upati je končati? . . . Zakaj bi ne stresel od srca one gosenice, ki se ji pravi življenje? Zakaj čakamo, da odpade sama? Ako ni ničesar več, kar bi glodala? Ostani zdrav svet!

Šel sem k reki, da bi skočil vanjo. A nisem skočil, ker je bila čezinčez zamrzla. Nisem se spomnil takrat, ali je poletje, ali zima?

To je prst usode sem pomislil, usoda je zaklenila moj grob, ker zahteva, da živim. Ali zakaj naj živim? Zakaj? Ali nisem oče? Da, živel bom, živel svojemu otroku, svojemu sinu . . . in . . . ha . . . , da nisem mislil na to! Bodi blagoslovljena, usoda, da si mi zaprla duri v smrt, bodi blagoslovljena! Ah, če je še kako življenje po življenju in bi prišel v nebesa, stopil bi iz dežele blaženosti nazaj na to proketo zemljo, da izpolnim, kar sem pozabil tu storiti. Živel bom svojemu otroku in . . . maščevanju!

7.

Maščevanje se je zbudilo pozneje v meni kot očetovska ljubezen, in vendar je bilo močnejše kakor to, šel sem prej k Trneju kakor k svojemu sinu.

Bog s teboj, ljubi prijatelj, mi zakliče Trnej nasproti.

Ne bodi tako nesramen, sem odgovoril, kako me moreš imenovati svojega prijatelja? Ne razjari moje duše s to besedo! Prišel sem k tebi z mrzlo krvjo, in ravno tako bom končal in odšel.

Šalo na stran! Tvoja mrzla resnost me je iznenadila bolj kakor zadnjič, tvoja besnost. Kaj hočeš končati?

Kar bi bil imel že zadnjič storiti: Tebe črtati iz knjige življenja!

Kakšna dobrota! Zelo sem ti hvaležen!

Midva se morava dvobojevati, Trnej; ali ubiješ ti mene, ali jaz tebe.

Torej dvoboj?

Na življenje in smrt!

Matija, Matija, kdaj boš vendar enkrat zdrav!

Takrat, kadar tebe uničim, zakaj ti si moja bolezen.

Ti si blazen, tovariš, blazen. Ljubezen in dvoboj. Rečem ti, da z neukusnimi nastopi bogatiš svetovno zgodovino.

In jaz ti rečem, da mi ti zastonj nekaj govoričiš. Določi kraj in čas, in izberi orožje!

Naj bo, ako že hočeš. Torej orožje: nič . . . kraj: nikjer . . . čas: nikoli . . . In upam, da boš točno na mestu.

Ti si torej v resnici tak strahopetnež, za kakršnega te ima svet. Zdaj spoznam.

Boš že dovolil, Andorlaki, ne iz strahopetnosti, temveč iz principa ne grem na dvoboj.

O, že poznamo te principe.

Veruj mi, če ti pa rečem.

Oh, saj rad verujem! A čemu bi zastonj izgubijal besede! Ali se boš bil, ali ne?

Saj sem ti že rekel: Ne!

Potem te bom prisilil k temu.

Samo vedel bi rad: kako!

Boš že izvedel. — Tako sem dejal in odšel.

Vedel sem, s kakšno strastjo in besnostjo je ponavadi igral. Mislil sem, da bo lahko ga ob takšni priliki tako razdražiti, da bo ali vzprejel moj poziv, ali pa me sam izzval. Željno sem pričakoval, da ga naletim pri igralni mizi, in res sem ga kmalu zalotil. A pri igri je dobival neprestano, zato sem odložil svoj načrt. Drugič je zopet neprenehoma dobival . . . in že sem se hotel oddaljiti, ko se je sreča obrnila, in začel je izgubljati. Kar naprej je izgubljal. Prihajal je zmeraj bolj v ogenj, in stavil večje in večje vsote. Slednjič je stavil nenavadno veliko . . . njegova karta pride — on jo pogleda in jo hoče vreči na mizo, ker je dobil. Takrat jo mu iztrgam iz rok in jo raztrgam na tisoč koščkov. Škripaje z zobmi je skočil nad me . . . a nenadoma je obstal, zopet sedel in dejal hladnokrvno svojemu strežaju.

Jožko, nove karte! Prijatelji, je dejal obrnjen k svojim prijateljem, ta tepec se hoče po vsej sili dvobojevati z menoj, a vendar ne bo dosegel svojega namena, ha — ha — ha!

Pripeljal sem mu zausnico, vdaril me je nemudoma nazaj. Njegovi tovariši so se smejali, in jaz videč, da ničesar ne opravim, sem jih zapustil.

Še isti dan zvečer sem šel v Trnejevo stanovanje. S seboj sem vzel svojega služabnika.

Ali je tvoj gospod doma? sem prašal Trnejevega služabnika.

Da, je odgovoril.

Pojdi z menoj, pojdita oba z menoj, sem dejal služabnikoma.

Šli smo naprej v sobo.

Ostanita tukaj, sem rekel nato služabnikoma. — Trnej, sem nadaljeval, pojdiva v drugo sobo.

Zakaj?

Ali greš ali ne?

Pa zakaj?

Ako ne greš, vseno, saj končava lahko tukaj . . .

Torej idiva!

Baltazar Trnej, sem začel v drugi sobi, zadnjikrat te vprašam: Ali se boš dvobojeval z menoj ali ne?

Že zopet ta dvoboj! In zmeraj ta dvoboj! Še nikdar nisem videl tako dolgočasnega človeka!

Baltazar Trnej, ali vidiš ta pasji bič pod mojo pazduho?

No?

Za useša te bom vlekel k najinima strežajema in tako dolgo te bom bičal, da sprejmeš dvoboj, razumeš, pred strežajema te bom bičal!

Trnej je obstal in prebledel.

Aha, dobro, sem si mislil.

Ali, Matija ti si vendar strašen človek, je govoril s takšnim glasom, ki je morda zoper njegovo voljo zbujal usmiljenje.

Nisem odgovoril, temveč ga zgrabil za ušesa in ga začel vleči v prvo sobo.

Andorlaki, stoj trenotek, prosim te... glej, da si me osramotil pred mojimi tovariši, ti nisem zameril, ali pred strežajem, Matija, pred strežajem ti ne morem dovoliti, da me žališ.

Saj lahko odvrneš sramoto...

Ali če se pa sploh nočem dvobojevati, ali če si ne upam, da ti povem resnico.

Še enkrat to rečem: Za ušesa te bom vlekel ven in z bičem ti bom strgal obleko in ti razmesaril kožo pred strežajema.

Torej si ne daš nič dopovedati?

Nič.

Matija, ali se ti ne smilim?

Ne.

O, moj Bog, moj stvarnik!... ne, pred strežaji se ne dam osramotiti, rajši si dam roko ali pa nos odsekati... da... torej se bom dvobojeval. Ali ti si me izzval, zato imam pravico izbrati orožje.

Izberi!

Izberem si sablje... te niso tako nevarne kakor kroglje.

Ali jaz imam pravico... nenadoma sem se premislil in nadaljeval: Dobro, torej na sablje! Kdaj in kje? Vseeno kdaj in kje, ako že mora biti.

Torej jutri ob solnčnem vzhodu pri vislicah. Ali če ne prideš?

Jaz bom tam, pri moji časti! Ah, tvoja čast...

Veruj mi! Dal sem ti besedo, in kar obljubim, to držim... Saj si že sam izkusil...

Molči, nesramnež! sem ga prekinil. Ta zasmeh na tvojih ustnicah je gnoj tvoje strahopetne bolne duše. Torej jutri ob solnčnem vzhodu zraven vislic!

In s tem sem se oddaljil s svojim strežajem.

Ti, Janez, sem mu dejal medpotoma, jutri se bom dvobojeval, in ti boš moj sekundant.

Rad, gospod, in kaj mi bo storiti v moji novi službi?

Nič, samo gledal boš, kako bom ubil Trneja.

Oh, tisočkrat rad, ali ako vi podležete, ljubi gospod?

Ako jaz podležem? Potem me pokoplješ. Tebi je znano, kje imam denar. Dal ga boš onemu dekletu, veš, ki je bila... prej časih pri meni. Ali se je spominjaš? Betka, Tej boš dal moj denar. Moje pohištvo pa in moja obleka je tvoja. Ti jo zaslužiš ker si bil zmiraj dober dečko in zvest služabnik. Pa še nekaj, pokoplji me tako, da nikdo ne bo vedel za moj grob, ker mora ostati moja smrt tajna. Svet bo potem mislil, da sem v svoji žalosti odpotoval. In prav je, da misli tako. Razen mojega morilca boš samo ti vedel, da nisem šel po svetu, temveč da sem doma... v grobu, ki boš tudi samo ti vedel zanj. Potem boš, ljubi Janez, tudi časih prišel k mojemu grobu in tudi kako solzico potočil? Kaj? No, nikar ne bodi tako neumen! Saj to

nisem rekel, da moreš že zdaj začetni jokati. Ne jokaj, dobri moj dečko! Saj to je bilo vse le bajka . . . Jaz ne bom oni, ki bo umrl, niti na misel mi ne pride, da bi že umrl. Zaupam na večno pravičnost, in ta zahteva Trnejevo smrt, ne pa moje, ki sem razžaljen, tako nesramno razžaljen.

Prišla sva domov, in jaz sem legel. Janezu sem naročil, naj me ob petih zbudi, ako bi se ne zbudil sam. Kmalu potem sem zaspal. Ura je bila dvanajst in me zbudila iz spanja. Odprl sem oči in pogledal okoli sebe. Sveča je gorela v moji sobi, njen dolgi stenj je bil globoko zavihan in se je kadil. Janez je sedeč spal v mojem naslanjaču. Oči je imel zaprte, a na njegovih trepalnicah so se bleščale solze pri motni luči sveče. Dobri ubogi dečko! Jokaje je zaspal, in gotovo je jokal zame.

Mogoče je še prezgodaj, gospod, je dejal moj sluga, ko sva se proti jutru odpravila na pot.

Ko prideva tja, bo že solnce vzšlo, sem odgovoril, in šla sva.

To ne pomeni nič dobrega, reče, ko me je zopet došel.

Kaj? vprašam.

Da sva pustila vrata odprta.

Torej ti si babjeveren, Janez? . . . A pomisli, če bi hotela to stvar razločiti, jo imam jaz za dobro znamenje. Glej, duri so ostale odprte, to pomeni, da se vrneva.

Hm, Bog daj, da bi bilo tako.

Moja razlaga ga je zelo potolažila.

Ulice so bile še prazne in tihe, samo petelini so se oglašali od časa do časa, in iz daljave je odmevalo petje ponočnjakov, ki so najbrže šli pijani iz krčme domov. S hitrimi koraki sva nadaljevala svojo pot, kakor je bilo pač mogoče po velikem snegu. Kakor se je zdelo, je snežilo vso noč. Prišla sva iz mesta. Bela ravnina je stala pred nami kot ogromna pokrita miza, in na njej krožnik . . . krožnik krokarjev . . . vislice.

Nedolgo po najinem prihodu sva uzrla dve postavi, ki sta se nama bližali. To je on, saj je vendarle prišel, sem mislil. Čez nekaj minut je stal Trnej s svojim sekundantom pred nama.

Na robu vzhodnega neba se je vlekel po snegu rožen trak, ki je naznanjal prihod jutra. Nebo se je pordečilo, kakor da je kdo zabodel nož v njegovo srce, in bi tekla kri iz njegovih ran.

Brez leska, temno je gledalo solce na nas skozi meglo, kakor bi hotelo reči:

Ravnokar sem ustavil kri iz rane, in vi prelivate že zopet kri.

Nemo smo se bližali. Trnej mi je pomolil dve sablji, naj izberem. Njegova roka je trepetala. Zaničljivo sem se mu zasmel. Menda je to čutil, zato je spregovoril:

Hladno je.

Oh, človek se mora ogreti, če pride iz mesta sem peš v tem snegu, sem odgovoril.

Zdelo se je, da je hotel zardeti na moje besede, a bilo je premalo krvi v njegovem obrazu.

Izberi torej, je govoril in mi ponujal sablji.

Ne potrebujem, sem odgovoril. Torej se ne bova bila? je prašal, in njegovo mrtvo obličje se je začelo oživljati.

O pač.

Kako?

Bila se bova na vsak način. Ali če imaš ti pravico, ker si bil izzvan, izvoliti sabljo, imam jaz pravico . . .

Kaj? Kakšno pravico imaš, je jecjal?

Dvobojevati se s hujšim orožjem, sem odgovoril.

In to je?

Še tega ne veš? Pištola.

Pištola?

Da.

Pa jaz nimam pištol s seboj . . .

Saj jih imam jaz!

Pa jaz ne znam streljati . . .

Stala bova čisto blizu skupaj.

Potem me še nazadnje ustreliš . . .

Saj to ravno hočem

Ah, je vzdihnil, vidim, da mi hočeš po vsej sili vzeti življenje. Stori, kar hočeš, jaz sem na vse pripravljen. Kaj naj storim?

Potegnil sem dve pistoli iz žepa in mu jih pomolil. Izberi, sem dejal.

Segel je po eni, pa zopet po drugi; slednjič se je obrnil v stran in vzel eno iz moje roke.

Koliko razdalje? je prašal.

Prav nič, kar tako drug poleg drugega, sem odgovoril.

Kaj? Drug poleg drugega?

Da.

Na kakšen način?

Tako, da si drug drugemu deneva pištolo na srce. Potem umrjeva oba.

Samo ena pištola je nabita.

In druga?

Prazna.

Ali naj ti verujem?

Kakor hočeš.

Oh, to si sit življenja, in zdaj hočeš še mene potegnili s seboj v peklo . . .

Ne čenčaj! In stopi sem! . . .

V božjem imenu! Tukaj sem.

Bližje, bližje!

Še bolj? Na . . .

Tako!

Stala sva drug pri drugem. Konec moje pistole se je dotikal njegovih prs, in njegova mojih.

Janez, sem rekel svojemu slugi, štej do treh! Pri tri ustreliva!

Trnej je tiščal zobe krčevito skupaj in mižal z

očmi. Njegova roka je trepetala tako močno, da bi bil skoro izgubil pištolo.

Janez je začel šteti: Ena . . . dve . . . tri!
Ena pistola je zagrmela, druga zaškrtala.
Sneg se je pordečil . . . od moje krvi.

8.

Trnjeva kroglja mi je razbila eno samo rebro in mi iztrgala iz leve roke košček kože in mesa. Le zakaj je trepetal ta ničvredni človek? Zakaj me ni vstrelil v srce, ko mu je bila krivična sreča naklonjena, in ga nisem mogel jaz ustreliti!

Ležal sem ranjen v postelji.

Zdravnik mi je nasvetoval največji mir; zato sem naročil svojemu slugi, naj ne pusti nikogar k meni, tim manj, ker mi je vsled Trneja čast velevala, prikrivati, da ležim vsled dvoboja.

Nekoč pride pozno zvečer Janez k meni in mi pove, da želi nekdo z menoj govoriti.

Saj poznaš moj ukaz, sem odgovoril.

Poznam ga, gospod, a ona oseba hoče s silo noter, in sem jo komaj zadržal.

Kdo pa naj bi bil? Ali je nisi poznal?

Nisem mogel, ker ima pred obrazom gost pajčolan.

Pajčolan? Torej, dama?

Da, gospod.

Dama? Gotovo je to Betka . . . pusti ubožico k meni in ostani sam zunaj.

Sluga je odšel. Dama je vstopila in odgrnila svoj pajčolan.

Ni bila Betka.

Bila je Roža.

Grenko jokaje se je vrgla name . . . ravno na mojo rano, ki mi je dosedaj pri najmanjšem dotikljaju provzročila hude bolečine. Ali pod tem sladkim bremenom sem pozabil, da je moja stran in moja roka prestreljena.

Kako si bled, Matija, je govorila, ko je dvignila svojo glavo od mojih prs, kako blede so tvoja lica.

Tudi tvoja, Roža!

Ah, jaz sem mnogo pretrpela, zelo mnogo.

Tudi jaz, Roža, tudi jaz.

In zaradi tebe, Matija!

Potem sva trpela drug zaradi drugega . . .

Ali jaz ti ne rečem tega, kakor da bi ti kaj očitala, je pristavila s prijaznim glasom, ki bi osladil vsak grenek spomin mojega sedemdesetletnega življenja, ako bi ga slišal zdaj.

Med nama, je nadaljevala in sedla na rob moje postelje, med nama je minul čas očitanj, ker, . . . ha, Matija, kaj se je zgodilo tvoji roki in tvoji levi strani? Saj ti si obvezan . . . in prej sem ležala na tebi . . .

Majhno rano imam.

Ali sem te prej hudo težila, kaj?

Ah, ne, z veseljem bi nosil to rano vso večnost, z bremenom, ki je poprej počival na njej.

Verujem ti, Matija, ali midva se vidiva danes zadnjokrat . . .

Zadnjokrat? Ah, zdaj me je začela rana zopet peči . . .

Kaj imaš, govori, kaj pa ti je? Ti molčiš? Zakaj si mi ne upaš povedati? Ti si gotovo nevarno bolan, kaj ne? Ne boj se, ne veruj, da te bom zato zapustila . . .

Tebi bom povedal, Roža, tebi nočem lagati . . . dvobojeval sem se.

Dvobojeval? Križ božji, zakaj?

Ti si bila vzrok, Roža.

Jaz, oh, in s kom?

S kom drugim naj bi se dvobojeval zaradi tebe kakor Trnejem?

Ha, z mojim soprogom, je zakričala Roža.

Sopro — — sop — —. Nisem bil v stanu izpregovoriti to besedo: s tvojim soprogom. — Pojdi, Roža pojdi, sem dejal čez nekaj časa, ti me nisi nikoli ljubila.

Jaz te nisem ljubila? Praviš, da te nisem ljubila?

Kako si mogla dati roko mojemu smrtnemu sovražniku, ki je ubil mojo dušo? O Roža!

Ako pade list z drevesa mu je vseeno, kam ga veter zanese. Svojim staršem naljubo sem to storila, in glej, hotela sem se tudi maščevati . . . na tebi. Maščevala sem se . . . ali na sebi sami. Obžaluj me in me ne proklinjaj! A ne govoriva več o tem, Matija! Danes sva zadnjič v življenju skupaj, zadnjič. O, ali čutiš vso grozo te besede? Ali čutiš kakor jaz. Zadnjič biti sku-

paj z onim, ki ga ljubimo! Jaz bom tiblaznela, preden . . . o!
Tolaži me, prijatelj, moj predragi! Reci mi odkritosrčne
duše . . . ali ne, četudi ni res, četudi se lažeš, reci mi
samo, da me bolj ljubiš, ali vsaj tako ljubiš, kakor
ono deklico . . .

O, moja Roža, torej si prišla samo zato še en-
krat k meni, da me mučiš? To je neusmiljeno!

Ne, moja ljuba duša, nočem te žaliti, odpusti mi,
ali da bom mirna . . . da bom mirno, srečno umrla, ako
že moram umreti. Reci, da si me ljubil!

Ljubil sem te in te ljubim, moja Roža! Kako te
ljubim! Tega ti ne morem povedati, a priča moje ve-
like ljubezni je ta razbita kost. In govori, kako naj ti
dokažem, da si ti edina, ki sem jo kdaj ljubil, in ki jo
bom kdaj ljubil.

Hvala ti, Matija, hvala. Ah, tako mnogo nisem
upala, nisem si drznila upati. Ako bi bila to vedela,
ako bi to vedela za gotovo, a zdaj . . . zdaj je vsak
ako prepozen.

Utrujeno je sklonila glavo in zagledala svoj za-
ročni prstan na mojem prstu.

Ho, je veselo nadaljevala, ta prstan je še na tvo-
jem prstu?

In tam bo ostal do moje smrti, moja Roža, sem
dejal.

Stori to, moj predragi, stori to! Glej, tvoj je tudi
še tukaj, in šel bode z menoj, kamor kmalu pojdem: V
grob. Ah, ta prstan bo moja zvezda v temni noči pod

zemljo. Kaj misliš, moj najdražji, ali preživi naša duša naše telo? Še pred eno uro sem želela umreti, izginiti v nič; ali sedaj, odkar vem, da me ljubiš, si želim, da bi bilo življenje tudi po smrti. Vseeno mi je, četudi ne pridem v nebesa, v hladni zemlji naj vem, da si me ljubil, in na veke bom srečna pri tej misli.

In tako sva govorila dolgo, dolgo . . . kaj pravim? Ali bi ne bilo celo stoletje prekratko v takšni sreči!

O, moj Bog, kdaj je to že bilo, kako daleč je ta večer od mene! 48 let leži med njim in menoj; 48 let! In od tedaj nisem imel niti ene srečne ure! Ali moja duša sede večkrat v čolnič spominov, in plove po široki reki let nazaj k temu večeru, k temu izgubljenemu rajju! In listje, ki je prinese s seboj z zelenega drevesa moje izgubljene sreče, pokrije moje golo čelo, od valov hru-mečega morja oblegano pusto skalo. —

Ne vem več, kaj je Rožo spomnilo na to, da se morava posloviti.

Čas je, da grem, je dejala, da te zapustim. Matija, torej . . . ne upam ti reči k slovesu; bojim se, da bi mi počilo srce . . . čeprav bi mi to bilo zelo ljubo! Ako bi me ljubil moj Bog, dal bi mi umreti v tvoji bližini . . .

Ne poslavljaj se, moj sladki angel, saj se vidiva zopet.

Nikoli več se ne vidiva, Matija . . .

Morda pa . . .

Nikdar . . . nikoli več.

Torej sama nočeš?

Jaz naj bi ne hotela? Jaz? Ali ne more biti, samo prositi sem te hotela, pridi k mojemu grobu . . .

K tvojemu grobu?

Ako umrjem . . . ali človek niti ne ve, kje bo pokopan. Ali če izveš, kje so me zagrebli, obišči me, moj preljubi, skloni se k moji gomili in izreci moje ime . . . Oh, jaz te bom slišala, naj si bom še tako globoko v grobu, in prišla bom k tebi in te pritisnila v svoje naročje, ako te ne bo strah pred menoj . . . ker mogoče ne bom več tako lepa, kakor sem bila nekoč. A ljubila te ne bom nič manj kakor sedaj . . .

Vročje me je pritisnila na srce in me poljubila, kakor bi mi hotela svojo dušo vdihniti. Ah, to je bil bolešno sladek objem! Kakor bi se nebesa podrla in padla v globočino pekla in bi se združilo zveličanje s pogubljenjem.

Iztrgala se je iz mojega naročja in planila proč.

Dolgo nisem mogel zaspati, do jutra. Jokal sem, ihtel, vzdihoval, besnel.

Sanjal sem čudo lepe sanje:

Stal sem na bregu reke in gledal v valove, ki so nosili s seboj umirajočega labuda . . . labud je pel svojo poslednjo pesem, in jaz sem ga poslušal ves očaran.

Drugo jutro sem izvedel novico, da je Roža skočila v vodo in utonila.

9.

Ko sem ozdravel, je bila moja prva misel obiskat mater, mojega sina.

Vzel jo bom, vzel bom Betko za ženo, sem mislil, da, svojemu sinu na ljubo. Meni ni treba žene, ali onemu ubogemu otroku sem dal življenje, torej mu moram dati tudi ime. In jaz in Betka hočeva potem skupaj živeti, ne kot vroče ljubeči se par, temveč kot dva mirna soseda . . . ne kot dve zvezdi, ki na nebu druga drugi svetita in se ogrevata, temveč kot dva grička, ki varujeta pred vetrovi med njima rastočo mladiko. In ako bo potem mrtva lava okoli mojega srca, okoli te izgorele, ogenj bruhaajoče gore, na novo oživljena poganjala zelene brste? . . . Ah, ne, nikdar, ker bilo bi treba stoletij za to.

Šel sem k Betki. V hiši je bila neka stara ženska, Betkina mati, ujčkala je v svojem naročju majhnega otroka, mojega sina . . . Stopil sem k njemu . . . oči je imel napol zaprte, spal je. Nagnil sem se nadenj in ga poljubil; moje ustnice so morale biti zelo mrzle, tako mrzle kot moje srce, ker je otrok pri mojem poljubu glasno zakričal. Ali mi je hotel mogoče očitati, ker sem mu dal življenje?

Kje je Betka? sem prašal starko.

Že nekaj dni je ni več tu, je odgovorila.

Kje pa je?

Na pokopališču.

10.

Gospod Andorlaki, je rekla Betkina mati s trepetajočim, žalostnim glasom, gospod Andorlaki, vi niste plemenito ravnali z mojo hčerjo.

Le ozmerjajte me, ljuba gospa, sem odgovoril, pošteno me ozmerjajte, do konca vas bom potrpežljivo poslušal, ker spoznam, da to zaslužim od vas.

Moja nesrečna hči, je nadaljevala in si obrisala solzo iz oči, katerim se je poznalo, da ta solza ni bila prva v teh dneh. Moja nesrečna hči! Ona je vedela, da ne bo nikoli vaša soproga, da se ne boste z njo poročili, in vendar se je vrgla vam v naročje. Kako pogosto sem jo svarila: »Hči moja, ogibaj se Andorlaka, ker te bo goljufal!« — »Kaj me to briga,« je odgovorila nesrečnica, »jaz ga bom ljubila, četudi me goljufa«, — ali »sramota, nečast, zasramovanje! Ali ljubi oni, ki misli na to? Ali bi mi ljubili onega, zaradi katerega bi si ne upali tega prenesti?« Tako je mislila moja hči, gospod Andorlaki.

»Plemenita deklica!« sem vzkliknil.

Da, plemenita deklica! In vi ste se tako neplemenito obnašali napram njej. Kakor rečeno, ona ni pričakovala, da bi jo vi poročili, a upala je, da se boste dali večkrat, čeprav še tako redko videti v našem stanovanju, da se boste časih, ako ne iz ljubezni, pa vsaj iz usmiljenja ozrli nanjo. Upala vas je od časa do časa videti, čeprav le zato, da objame vaša kolena in vam more reči: Suni me od sebe in potem mi podaj nogo, s katero si me sunil, da jo poljubim! . . . To je upala, moja hči; ali kakor vi, jo je goljufalo tudi njeno upanje, ubožico. Vas ni bilo blizu, ognili ste se celo priložnosti, da bi vam mogli sporočiti, kaj je z mojo

hčerjo. Ko so nesli vašega otroka od krsta iz cerkve, ste prišli ravno tja kot ženin neke druge dame. Bog ni mogel dovoliti, da bi se bili prav takrat poročili. Moja hči je zvedela, kaj se je zgodilo, in veselila se je nad tem. To ni bila morda škodoželjnost, in ni bila nevoščljiva oni dami njene sreče, a mislila je, da boste zdaj bolj prost oče, kakor če bi bil sklenjen oni zakon. Že zdavnaj je opustila upanje, da bi vas še videla kot ljubimca, a mislila je, da jo boste obiskali kot mater, da boste obiskali svojega otroka, in da bo slišala z vaših usten besedici: Moj sin! Ni jih slišala in je trpela tedne dolgo, šele po preteku več tednov je nehala njeno trpljenje. Bog bodi zahvaljen! O, kako ubogo je moje življenje! Ona je bila edina, kateri sem mogla reči: moj otrok! In pri njeni smrti, ki je bila sama na moje srce priklenjena, ki me je samo ona ljubila, pri njeni smrti moram reči: Bog bodi zahvaljen!

Uboga žena je boleстно ihtela. Bil sem tako ganjen, da bi se bil tudi jaz kmalu začel solziti, ali studenec mojih oči se je posušil od one noči, ko sem videl v sanjah umirajočega labuda na valovih reke.

Uboga Betka, sem vzdihnil. — Usoda je bila sovražna . . .

Usoda? me je prekinila njena mati. Usoda? Saj res! Navada je, da tožimo ob vsaki priliki usodo mesto sebe.

Jaz lahko po resnici in pravici tožim usodo, sem odgovoril, ker bi bil jaz vse svoje napake popravil . . .

Vi bi svoje napake popravili? je vprašala stara mati mojega otroka z nezaupnim, trpkim smehljajem.

Da, jaz bi jih popravil, sem odgovoril. Moja dolga bolezen me je zadrževala, obiskati mojega in vašega otroka, na katerega sem pogosto mislil. Danes sem zapustil prvič svojo sobo, in ta hiša je prva, ki sem jo posetil . . . In veste, ljuba gospa, zakaj sem prišel?

Vaš prihod me je v resnici presenetil; rada bi vedela vzrok.

Prišel sem, da bi rekel Betki, da želim biti oče njenega otroka in njen soprog.

Ali, gospod moj, vi me varate, kakor ste varali mojo hčer . . . Ali kakšno korist bi imeli od tega? Zakaj bi se meni lagali? Jaz verujem vašim besedam, četudi se zde neverjetne. O, izpolnite, kar ste zdaj izpregovorili, to storite tim lažje, ker je treba izpolniti le eno besedo. Ako ne morete biti soprog mojega otroka, bodite temu dečku, mojemu ubogemu malemu vnuku oče.

Oče mu bom, ljuba gospa. In . . . kje leži Betka? V smeri velikega križa levo poleg poti . . . zakaj? Želel sem, samo vedeti . . .

Bog vas blagoslovi zato, moj gospod!

Poslovil sem se.

11.

Kaj naj storim s tem človekom, . . . s Trnejem? Sem dejal po večkratnem, dolgem premišljevanju. — Kaj naj storim z njim? Daj mi eno misel moj Bog, povej

mi, kako naj se maščujem? Ali naj se še enkrat bijem ž njim? Ne smem več staviti svojega življenja v nevarnost, ker sem obljubil, da bom oče. Ali tudi tako se ne bijem nikdar več v življenju, izvedel sem že, kakšna pravica vlada v dvoboju. In kaj bi mi tudi koristilo, ako bi ubil Trneja? Smrt ni maščevanje. Samo dobroto mu storimo, komur vzamemo življenje. Trnej mora živeti, bedno živeti! Ali to je vprašanje, kako naj ga napravim bednega, najbednejši stvor na svetu? In zastoj si razbijam glavo, nobenega vodstva ne najdem. A čakal bom. Čas je prinesel že marsikaj s seboj, morda tudi name ne bo čisto pozabil. Zato čakajmo in zaupajmo času! S tem so se pomirile moje zmedene misli.

Tisto službico, ki sem jo imel, sem pustil, ker je bila moja potrta duša za vse nezmožna. Imel sem nekaj denarja, ki je zadostovalo več let za vzgojo mojega otroka.

Tu je moje vse, sem dejal Betkini materi, porabite za potrebščine mojega otroka.

Vaše vse? In od česa boste živeli vi?

Ne vem...

In kaj nameravate? Kaj boste storili?

Ne vem.

Vaša prihodnjost?

Ne vprašujte me, ljuba gospa, sem odgovoril, čisto nič ne vem. Obdržite denar in gospodarite ž njim, kakor morete, ker ne vem, ako vam bom mogel dati

še kaj. A bodite prepričani, da ne bom pozabil na svojega sina, ako pridem do denarja.

Obdržite vsaj del od tega, me je silila dobra žena.

Sem že obdržal toliko, da se vsaj nekaj časa obvarujem smrti od lakote, sem odgovoril. Več ne potrebujem. Bog mi bo že pomagal. Ostanite zdravi, ljuba gospa, jaz grem odtod, tu mi ni ostati. Mogoče grem daleč proč, ali vrnem se prav gotovo. Bog s teboj, moj mali sin..., ah, niti tega ne vem, kako mu je ime. Povejte mi njegovo ime! Ne vem, če bom molil, ali ako to storim, da bom mogel njegovo ime vplesti v svojo molitev!

Moja hči mu je hotela dati vaše ime, a jaz nisem dovolila...

Prav ste imeli, ljuba gospa, ker bi bil z mojim imenom podedoval tudi morda mojo nesrečo.

Po njegovem dedu sem ga dala krstiti za Valentina.

Valentin Andorlak! To se ne glasi slabo... Hm, kako mi le pride zdaj na um, da poskušam, ako zvem dobro, ali slabo? Torej Bog s teboj! Kadar boš znal govoriti, govori časih o svojem nesrečnem blodečem očetu.

Od svojega sina sem šel domov.

Janez, sem rekel svojemu strežniku, kar sem ti obljubil pred dvobojem, moje pohištvo in moja obleka je tvoja. Od te vzamem seboj samo najpotrebnejše.

Vzamete?

Da, s seboj vzamem.

Pa kam?

To ve ljubi Bog.

Vi se šalite, gospod.

Aj, torej je moja zaročenka že tako zdavnaj umrla, da se mi ljubi šaliti? Ali sem jo ljubil tako malo, da sem po tako kratkem času...?

Ne, tega vendar niste mogli resno govoriti, me je prekinil moj sluga.

In zakaj ne?

Ker... ker... kam pa hočete iti?

Tega sam ne vem, kot sem ti že rekel, a jaz grem. Danes se vidiva zadnjič, Janez. Bog ti daj dobrega gospoda, ker ga zaslužiš.

Tako dobrega, kakor ste bili vi, mi ne bo dal nikoli več, gospod.

Aj, ne govori tako naivno! Daj mi roko, da ti jo stisnem. Ostani zdrav!

Prijel me je za roko, in njegove solze in poljubi so jo pokrili. Šel sem že precej daleč po ulici, ko se slučajno ozrem in ga zagledam, kako mi sledi od daleč. Počakal sem ga. Z boječo prijaznostjo se mi je približal kot tepen pes.

No, kaj bi še rad, Janez? sem ga vprašal.

Samo nekoliko naj vas spremim, gospod, dovolite mi. To bo olajšalo mojo dušo.

Ne, ne, Janez, pojdi nazaj, prosim te...

No, potem želim srečno pot!

Zastonj mi jo želiš, Janez, težko bo kaj iz tega.
No, Bog te blagoslovi, dobri dečko!

Bog z vami, Bog z vami!

In šla sva, jaz naprej, on nazaj. — Na oglu ulice se ozrem še enkrat nazaj... iz dalje mi je mahal s klobukom.

Šel sem proti pokopališču, da obiščem grob svoje uboge male Betke.

Bila je lepa, svetla večerna zarja. Bližala se je spomlad, drevje je brstelo, na grobovih so klili med lansko, suho travo tuintam zeleni popki. Ko sem stopil na pokopališče, je pošiljalo solnce svoje poslednje žarke na križe, med katerimi se je visoko dvigal veliki, beli, od bršljana obraščeni krucifiks. Blizu pokopaliških duri je sedela na vdrtem grobu neka zelo stara, uboga ženska, ki je, rožni venec v rokah, pobožno molila. Sicer ni bilo nikogar na pokopališču kakor ta starka in jaz in tišina.

Počasnih korakov sem šel topo po omenjeni stezi v smeri velikega križa. Pozabil sem že, kaj mi je rekla Betkina mati, ali leži njena hči desno ali levo od pota, zato sem bral po vrsti napise na križih na obeh straneh. Nenadoma, kakor da sem prišel na rob bezdanjega prepada, sem obstal, in zdelo se mi je, da je v tem hipu obstalo tudi moje srce... potem, kakor bi hotelo zamujeno dohiteti, je začelo burno biti. Neko ime me je ustavilo... Roža... ime moje Rože! Padel sem pred njenim grobom in pobjubil križ.

Torej tu počivaš, tu trohniš moja sladka neizmerna sreča! sem zaklical.

Bral sem nanovo njeno ime... Bog ve, zakaj mi je to tako dobro delo. Križ je bil ordečen od zadnjih solnčnih žarkov... nenadoma je potemnelo... boječe sem pogledal okrog! Mislil sem, da je sovražna roka skrila pred mojimi očmi ime: Roža. Šolnce je zašlo. Tam pod brezlistnimi, golimi drevesi je nastopal polni mesec svojo pot s svojim medlim bledim obličjem kot trpeča zvestoba.

Našel sem tvoj grob, moja Roža, moja lepa ljubljenska, sem rekel. Ali veš, kaj si mi nazadnje rekla? Naročila si mi, naj se sklonim nad tvojo gomilo in zakličem tvoje ime, in ti boš slišala, naj bo še tako globok tvoj grob, in boš prišla gor k meni in me objela, ker me boš še tu ljubila. Jaz se sklanjam zdaj k tej ruši in kličem tvoje ime, tvoje ljubo ime, oboževana Roža; sliši me tam spodaj... in vstani! Ah, ti ne prideš, ali ne slišiš mojega glasu, ali si že pozabila nanj, ki te ne bo nikoli pozabil? O ne, tega ne verujem, ali ti si umrla, n mrtvi ne morejo vstati, samo opolnoči. Dobro, čakal bom do polnoči, da te morem še enkrat videti, ko bi bilo zame boljše, da te nisem videl nikoli!

Tako sem tožil sam zase in pričakoval polnočne ure, sedeč na njeni gomili, naslonjen na njen križ. Spomin na ure, ki sem jih preživel ž njo, je šel skozi mojo dušo, ljubeznivo, kakor bi zvenela eolska harfa v mojih prsih, zakaj one ure so bile najsrečnejše.

In kam je izginil lepi čas? sem se vprašal in pogledal iskaje k zemlji in k nebesom. Drevesa in križi okoli mene so metali dolge temne sence. Rosne kaplje so se lesketale na zemlji, zvezde na nebu... samo v mojem srcu se ni nič lesketalo. Vzdihnil sem, in moj vzdih bi lahko vsak od daleč slišal, ker je bilo vse tiho, tako tiho, kakor bi ne bilo sveta. Le v daljavi, komaj slišni daljavi se je glasila pastirska piščal tako nežno-žalostno, da se mi je zdelo, da slišim zadnjo pesem onega umirajočega labuda, ki sem ga videl v svojih sanjah na zibajočih valovih reke.

Medtem se je bližala polnoč, ura je začela biti. Naštel sem dvanajst, in takrat me je obšla groza. Bilo mi je mraz, in sprehajala me je vročina. V strahu sem pogledal naokoli, in kaj sem videl?

Grozna prikazen!

V moji domišljiji so se odprli vsi grobovi. In naenkrat. Samo grob poleg mene, v katerem je počivala moja Roža, je ostal mrtev, zaklenjen. In iz odprtih grobov, so vstali mrličiči... Mladi, stari, gospe, gospodje. Le Rože ni bilo med njimi. Duhovi so odvršali mimo mene. Slišal sem, menil sem slišati šumenje njihove obleke, klopotanje njihovih kosti.

Ha, sem zaklical, vsak grob je odprt, samo tvoje, Roža. Vse mrličiče sveta vidim, samo tebe ne, Roža. Kje se mudiš? Zakaj ne prideš? A jaz te moram videti še enkrat, izravana korenika mojega srca. Še enkrat se

morava videti, in tebe ni? Ti ne prideš iz svojega groba?... Dóbro, pojdem jaz k tebi.

Blazna misel je prešinila moje možgane.

Planil sem h koči grobarjevi, ki je stala sredi pokopališča. Potrkal sem na njegovo okno.

Kdo je? vpraša nekdo znotraj.

Odpri duri, sem dejal,

Kdo pa je?

Odpri duri!

Zakaj?

Odpri duri, če ne ti zapalim hišo nad glavo in te ubijem. Odpri!

Ha, roparji... morilci!

Tiho, ne kriči! Jaz nisem morilec... Pridi ven, dobri mož, prosim te, rotim te, bodi usmiljen!

Moj proseči glas je grobarja omečil, ker je prišel ven.

Kdo je torej? je vprašal, ko je odprl duri. Kaj iščete tukaj tako pozno, moj gospod? Kaj želite od mene?

Kaj želim? Kaj je že bilo, no? Že res, daj mi lopato in motiko!

Zakaj?

Ne vprašuj, samo daj! Ako mi ne daš, te vstrelim... Pri sebi imam nabito pistolo.

Ha, torej si vendar ropar?

Ne, nisem, nisem ropar in nimam nabite pištole, samo ostrašiti sem te hotel. Ali jaz sem blazen človek,

poglej mi v oči, in videl boš, da sem blazen. Norci pa imajo orjaško moč... Zato mi daj lopato in motiko.

Iz strahu... ali zakaj? — mi je dal, česar sem ga prosil.

Dobro, hvala ti. Ali čakaj — daj mi ključ od teh vrat!

Ključ od moje hiše? Čemu?

Da te zaprem.

In zakaj?

Da ne boš mogel pobegniti. Daj mi ključ, ako ti pravim. Tako. In zdaj pojdi noter, da zaklenem duri za teboj. Nič se ne boj, prinesem ti vse nazaj. A do tedaj tiho, ne gani se! Ako slišim samo glas od tebe, da kličeš na pomoč, sem takoj pri tebi in ti razkoljem glavo s to lopato in zaderem svojih deset prstov v tvoje srce.

Zaklenil sem duri za grobarjem in tekel nazaj in začel kopati — na grobu svoje Rože.

Kopal sem in kopal.

Pot je lil z mene, in slednjič sem prišel na dno groba.

Uprl sem lopato v pokrov truge...

Mesec je stal na vrhuncu svojega pota in je svetil skoraj tako svetlo kakor solnce.

Zdaj sem odprl trugo... Mesec je oblival s svojimi žarki obličje Rože... Zagledal sem je... in... se zgrudil s klicem groze brez življenja čez mrtvo Rožo v trugo.

Ne vem, kako dolgo je trajala moja nezavest.

Ko sem se zavedel, sem hipoma pokrtil trugo s pokrovom. Nisem si več upal pogledati Rože. O, to nekoč tako krasno obličje, kako strašno je bilo spremenjeno! Mesto onega čela, ki je bilo belo kakor pena blestečega slapa, mestu onih lic, ki jih je hotel veter često odpihljati, ker je mislil, da so rožni list, mestu onih usten, ki so bila tako rdeča kakor duša rubinova, mestu onega diha, ki je bil bolj dišeč od vseh dišav Arabije... mestu vsega tega... kaj sem videl, o, kaj sem videl.

Ali bodi nekaj dni pri ribah v reki in nekaj tednov pri črvih pod zemljo... in je vsa lepota pri kraju!

Stočil sem iz groba in ga zopet zasul. — Pri vsaki grudi, ki je zagromela na trugo, mi je bilo, kakor bi me kdo z ogromnim kladvom udaril po prsih. Nebo se je stemnilo. Zahrul je veter, jezno tuleči veter, ki je gnal črne oblake s seboj, kakor ženejo jezni kupci četo črnih sužnjev.

Ko je bil grob zasut, in sem zapustil pokopališče, se je pokazala jutranja zarja na vshodu.

Šel sem, šel, in bil sem že daleč, ko se spomnim, da sem hotel obiskati grob uboge Betke, in da nisem bil pri njem.

12.

Ko sem tam spodaj zagledal Rožino obličje, je moja duša umrla, bolečina jo je pribila na križ, in temen mrak je bil okoli nje, kakor na Golgati, ko so

križali božjega sina. Moja duša je umrla, ali moje telo e ostalo živo, da prejme od trpljenja svoj del.

In prejelo ga je. Trpelo je deset let.

In kakšnih deset let je bilo to!

Ali ste že vojake videli leteti med šibami? Dnevi teh deset let so bili zame v dve vrsti postavljeni vojak, šel sem vso dolgo vrsto do konca, in bil sem tepen s šibo siromaštva. Ker nisem imel strehe, sem se poleti potil in prezebal pozimi; in poleti in pozimi sem stradal. Kmalu mi je pošel denar, in jaz si ga nisem mogel in nisem hotel zaslužiti, beračiti pa me je bilo sram. Prodal sem svojo dobro obleko ter si kupil cenejšo, obnošeno. A tudi ta denar ni dolgo trajal. Začel sem znova stradati in vendar se nisem mogel odločiti, da bi beračil. Z obupom lakote sem gledal okoli sebe in stoj! Kakšna sreča! Nedaleč od mene je nekaj gloda pes. Nenadoma sem skočil tja... pes se je prestrašil in mi pustil svoj plen.

Mnogi niti ne vedo, kako dobro časih dene na ulici lizati kost, ki so jo že v katerikoli hiši oglodali!

A ta kost me ni nasitila.

Gospod, sem nagovoril nekoga, ki je šel mimo mene, gospod!

Kaj bi rad? je vprašal.

Molče sem stal poleg njega.

Kaj bi rad? je zopet vprašal.

Nič, nič, gospod...

Drugič imej svojega očeta za norca, tepec! je dejal jezno in šel svojo pot.

Ah, ni mi bilo mogoče povedati, da sem ga hotel prositi vbogajme.

Slednjič sem se odločil. Šel sem pred gostilno, kjer jih je več obedovalo. Nekega mladega človeka, ki je jedel sir, sem prosil, naj mi da košček od svoje večerje.

Poberi se, je rekel zaničljivo.

Vsaj skorjico kruha in sira, sem prosil.

Glej, da se mi izgubiš, ti nesramni dečko! je zakričal nad menoj.

Kam naj grem sedaj? sem mislil. Nagovoril bom kakšnega višjega gospoda, morda bo imel usmiljenje z menoj. In sem šel dalje. Bil je velik, močan in rdeč mož, sedel je na hodniku in jedel mrzlo pečenko ter pil vino s kislavo vodo. Na glas se je smejal svojemu psu, kateremu je molil kost, da je skakal za njo. Nisem hotel motiti tega gospoda v njegovih zabavah in sem čakal, da je sam opazil mojo navzočnost.

No, kaj bi rad, potepuh? se je zadržal, ko me je zagledal.

Lačen sem, sem dejal proseče.

A, ti si pravi ničvrednež! Kako si upaš beračiti v svojih mladih letih? Poberi se! Bodi star in oslepi, ali pa si zlomi roko in nogo, potem ti bom že kaj dal.

Se zahvalim, sem odgovoril in šel.

Zapustil sem mesto. Opotekal sem se, noge so me komaj nosile. Ni čuda, zakaj lakota je veliko breme. Veter je vlekel na vso moč, in ko sem prišel iz mesta, mi je vzel klobuk z glave, ter ga vrgel v reko, ki je tekla poleg pota. Zatopljen v misli sem gledal za njim.

Ta reka je moj največji sovražnik, sem dejal pri sebi; najprej ni dovolila, da bi si v njej vzel življenje, potem mi je ugrabila ljubico in zdaj moj klobuk. Ker to je bila taista reka, v katero sem hotel skočiti in v katero je skočila Roža. Neusmiljena reka! Zdaj je vzela tako ravnodušno moj klobuk, kakor некоč mojo ljubico.

Bila je noč, ko sem se bližal neki vasici. Nedaleč od vasi na paši je gorel ogenj, ki so ga najbrže pustili pastirji. Šel sem bliže in zagledal na svoje neizmerno veselje, da je bila v bližini krompirjeva njiva. S prsti sem izkopal nekaj krompirja iz zemlje in ga vrgel na ogenj, ali nisem mogel pričakati, da bi se bil spekel, ker sem bil tako lačen. Pojedel sem ga napol sirovega. In ko sem bil sit napol pečenega krompirja, kako dobro mi je del spanec!

Drugi dan sem se zbudil zelo pozno. Preden sem prišel v vas je zvonilo poldne. O, na kmetih so mnogo boljši ljudje kakor v mestu. V prvi hiši, v katero sem stopil, so me radi sprejeli in me pogostili z gorkimi jedili, ki sem jih že dolgo pogrešal. Razen tega me je dobri gospodar nagovoril takole:

Poglejte, vi nimate klobuka; da pa ne boste hodili gologlavi, se pokrijte s tem le! Sicer je malo slab,

a vendar je boljši kot nič. Včeraj zvečer, ko sem lovil spodaj pod vasjo ribe, ga je prinesla voda.

To je bil moj klobuk, sem odgovoril, veter mi ga je odnesel z glave v reko.

Torej tim bolje, je dejal gospodar in mi izročil moj klobuk.

Hm, moj klobuk je prišel iz vode, kakor moja ljubica, ali s klobukom ni ravnala tako neusmiljano kakor z ljubico . . . ni ga tako skazila. —

Bližala se je jesen. Dnevi in zlasti noči so bile mrzle, in moja obleka je bila tako tenka, tako razcapana.

Šel sem mimo ptičjega strašila, ki je stal sredi konoplje, in na katerem so viseli ostanki nekdanje kmečke suknje. Snel sem jih dol in si jih obesil okoli vratu. Na isti rami je visel beraški kos suknje, na kakero je naslanjala nekoč Roža svoj ljubki obraz.

Tako mi je prihajala Roža zmiraj na misel, a to mi ni povzročalo bolečin, ne trpljenja; s topim mirom sem premišljal razliko med preteklostjo in sedanostjo.

In bila je zima.

Šel sem skozi pusto. Sneg je že ležal visoko, in snežilo je še zmiraj, in veter mi je bril naravnost v obraz. Bilo je sibirsko vreme, in jaz v razcapani obleki in čevljih, iz katerih so gledali palci, sem šel peš dalje. Zavil sem se, kolikor se je dalo, in skušal priti naprej. Slišal sem, da se mi bliža voz, a nisem pogledal, ker je veter nalik biču rezal moj obraz, ako sem dvignil

glavo. Ko je prišel voz do mene, sem slišal besede . . .
glas je bil ženski:

Voznik, slišite? Voznik počakajte!

Voznik je obstal.

Popotnik slišite! je govoril glas, popotnik!

Ozrl sem se, a za gotovo nisem vedel, ako sem
bil jaz nagovorjen.

Kam potujete? je vprašala dama iz voza.

Kar naprej, sem odgovoril.

Ali veste, da greste tam smrti nasproti?

Kako to?

No tako, ker boste prej omagali in zmrznili preden
pridete v prvo krčmo, ker je vreme grozno in krčma
daleč. Pojdite rajši nazaj, ako nimate ravno nujnega
opravila.

No, moje opravilo res ni posebno nujno, sem
dejal.

No, torej, kot sem rekla, pojdite nazaj! Jaz sem
sama z voznikom, tu je še za tretjega dovolj prostora.
Sedite na voz!

Ali dovolite?

Zakaj bi ne dovolila, moj Bog! Tu pred menoj
imate pripraven prostor, tako. Zdaj se lahko peljemo
naprej.

In odpeljali smo se z vozom.

Le kako ste mogli v takem času od doma? je
vprašala dama z dobrosrčnim očitanjem.

Jaz nimam doma.

Vi nimate doma? je nadaljevala. Ubogi mož! In še tako mlad! In kak lep prstan imate, in prstan je še celo poročni, kakor vidim.

Hitro sem skrtil roko, na kateri sem imel Rožin prstan.

Zakaj ga skrivate? je dejala iznova; saj ga vendar niste ukradli, e, tega ne verujem. Če bi ga bili ukradli, bi si ga ne upali nositi na prstu. Hm, tako siromašna obleka in ta lepi zlati prstan! Ej, povejte mi vendar svojo zgodovino; tako sem radovedna nanjo.

Ako mi samo pod tem pogojem dovolite, da se peljem z vami, potem rajši izstopim, ljuba gospa!

Tega vendar nisem rekla. Ostanite, četudi nočete pripovedovati, dasi je moja radovednost velika. Pa še nekaj, jaz nisem gospa, temveč gospodična... torej me ne kličite gospa.

Vi ste gospodična? sem vprašal ravnodušno.

Zdaj šele sem ji pogledal v oči. Bila je mlada in lepa. Začel sem slutiti, kakšna gospodična bi utegnila biti.

Da, v resnici, jaz sem gospodična, je nadaljevala. Imela bi že biti gospa, a moj ljubimec me je goljufal, zapustil. Zdaj si lahko po volji izbiram ljubimce. In si jih tudi izbiram. Resnica je, jaz nisem tako srečna, da bi samo enega ljubila. A človek se tolaži, kakor se more. Zdaj ljubim samo zato, da potolažim svoje bolečine. Marsikdaj me obvlada vendar bolest, in potem

moram jokati. Do smrti bi se zadovoljila s svojim prvim ljubimcem, nikoli bi ne mislila na drugega, ali ker je bil lopov... Ah, on ne zasluži, da sem toliko jokala za njim! Moj Bog, ako bi se našel pravi ljubimec, morda bi še enkrat tako ljubila, kakor sem ljubila nekoč.

Ali vi me mogoče niti ne poslušate? Sicer pa mi je vseeno. Nisem povedala tega zato, da bi me morali poslušati. To samo olajša moje srce, ako morem govoriti o ljubezni. In potem so mi prišle te misli od vašega prstana. Kaj ne, da ste ga dobili od dekleta... ne res?

Da, od dekleta, sem odgovoril, ako že hočete vedeti.

Torej imate ljubico?

Jaz — ljubico? Takšen človek in ljubica!

In zakaj ne? Mogoče, ker ste tako revni? Ali gleda prava ljubezen na to? ... No, priznajte, ali imate ljubico...

Ne.

Torej ste jo imeli?

Da.

Morda se vam je izneverila?

Ne.

Ali je umrla?

Da.

Ubogi mladi človek! Stavila bi, da je zato tako nesrečen; v svoji bolečini se je tako zanemaril. Zakaj

ni bil oni tak, ki sem ga jaz ljubila? Ah, lahko si predstavljam, kako ste ljubili svojo deklico, ako niste v taki revščini prodali tega prstana! Že večkrat ste bili opozorjeni na njegovo vrednost, vem. Poglejte, to je lepo od vas.

Ko je moja sopotnica tako govorila, smo prišli v mesto, iz katerega sem odpotoval. Dve gostilni sta bili tam, izbrala si je tisto, ki je bila imenitnejša.

Izstopil sem in se zahvalil za njeno dobroto, ter se hotel oddaljiti.

Kam se vam pa mudi? je vprašala.

Se bom že kam zalezal čez noč, sem odgovoril.

Stojte, počakajte samo malo, mene se ne otrešete tako kmalo.

Kaj želite?

Da se nekoliko ogrejete v moji sobi, ker vaša obleka najbrže ni toliko gorka, da bi vas ne zeblo. Ali s tem nisem imela namena vas žaliti. — Dala si je odkazati sobo in zakuriti, potem me je peljala vanjo. Govorila je to in ono; jaz sem molčal in se grel. Že dolgo nisem bil v gorki sobi. Pripovedovala je, da je njen oče krojač, tudi njena mati še živi, a ne vesta, kje se mudi ona; da je njeno pravo ime Judita, odkar pa je nastopila sedanjo pot življenja, je spremenila svoje ime Judita v Izabelo.

Nočem dalje zlorabljati vaše dobrote, sem dejal slednjič, Bog vas blagoslovi!

Ako že ne morete dalje ostati, pojdite v božjem imenu. Morda pa nimate nič za večerjo, kajne... Spravite to malenkost!

Ponudila mi je dukat.

Nisem ga hotel vzeti.

Vzemite vendar, storite to malo uslugo meni na ljubo. Vzemite, ako smem prositi. Meni bo Bog dal še marsikaterega. Glejte, jaz sem že pomagala marsikateremu siromaku, ako sem mogla. Vi si ne morete misliti, kako mi dobro dene, ako morem siromakom pomagati. In potem vi zaslužite, ker ste tako zvesti imec. —

Dobra deklica mi je stisnila cekin v roko, in iz njenih oči je kanila solza na njeno lepo roko. Zahvalil sem se s pogledom za njen dar, ter odšel.

13.

Leto za letom se je poslovilo od mene, samo beda se ni hotela posloviti. V začetku svojega popotovanja sem se pogosto bal, da umrjem od lakote. Umrjem, ne da bi se maščeval? Zato sem se bal smrti ne zaradi trpljenja. Slednjič sem spoznal, da človek ne umrje od lakote, in to je bila moja tolažba v revščini. Da, čimbolj sem hodil po blatu bede, timbolj sem bil zadovoljen, ker tim zelenejše je klila v meni želja in nada po maščevanju. Enkrat sem mislil na svojega sina... in to je bilo edino, kar me je nekoliko oživljalo v moji ravnodušnosti.

Moj ubogi otrok, sem vzdihoval, denar, ki sem ti ga zapustil, je gotovo že zdavnaj pošel, in ti stradaš sedaj s svojo babico kakor tvoj oče. In ako je tvoja babica že umrla? Kaj bi bilo potem iz tebe? Morda si srečen, ker si nehal trpeti. —

Moj sin mi je prihajal dan na dan bolj pogosto na misel, in ti spomini so me zmiraj bolj vznemirjali, tako da sem se hotel za vsako ceno rešiti njegovega spomina. Jaz mu tako ne morem nič pomagati, zakaj bi se zastonj brigal zanj? sem djal pri sebi. In udal sem se pijači. Ako sem si pridobil kaj denarja, sem rajši stradal, samo da sem mogel piti in pozabiti. In jaz, ki sem bil tako malobeseden, tih in mrzel, sem se prepiral, zmerjal in tolkel okoli sebe, kadar sem bil pijan. Zmečkali so mi nos, prebili mi glavo in me vrgli iz krčme. Kamor so me vrgli, tam sem zaspal, in ko sem se trezen zbudil, sem čutil, da je moj obraz moker. Začel sem zabavljati, ker so me tako polili; obrisal sem si obraz z roko, in takrat šele sem videl, da ni bil moker od vode, temveč krvav. Šel sem k bližnjemu vodnjaku, da se umijem, a voznik me je videl in me premlatil z bičem, ker sem si drznil krvavo roko pomočiti v korito, iz katerega pijejo njegovi konji.

In sem pil venomer, kakor dolgo sem mogel. A sčasoma mi niso več razbili nosu in prebili glave in tudi iz krčme me niso več vrgli, ker mi vino ni več škodovalo, tako sem se ga privadil. In zato se tudi več nisem prepiral s svojimi pivskimi tovariši. Tako sem

sedel nekoč v revni beznici nem, nepremičen in zlival vase vino.

Moj gospod tovariš? me je nagovoril mož, ki je bil z menoj iste starosti, in ki je dozdej tudi molče sedel v nekem kotu, in ki je bil tudi tako raztrigan kakor jaz. — Gospod tovariš, ali ste že slišali kaj od Gašparja Hiripija?

Še nisem imel časti, sem odgovoril.

Obžalujem, hudo obžalujem, zakaj to sem jaz.

Me veseli — ali se vam poljubi piti z menoj, sem dejal.

Zakaj pa ne, — in je zgrabil mojo steklenico.

Ej, prijatelj, sem zaklical, jaz vam nisem zato ponudil, da bi morali v resnici piti, temveč samo zato, ker je taka navada v teh krajih.

In moja navada pa je ta, da ne odbijem nikdar prijazne ponudbe.

No dobro! Izvolite!

Bog vas živi! je rekel moj novi tovariš in vzdignil steklenico. In naredil je tak požirek, da ni dosti ostalo v njej. — Sprevidim, kakšna čast me je doletela, je nadaljeval in mi podal steklenico. Izpil sem ostanek in potrkal z njenim robom ob mizo. Prišel je krčmar in jo znova napolnil.

Ali pa veste, spoštovani gospod, je nadaljevala ona oseba, ki ni bila vajena odbiti prijazne ponudbe, ali pa tudi veste, zakaj stojim pravzaprav pred vami?

Malo se mi zdi, sem odgovoril in pogledal svoje vino.

Nič se vam ne zdi, to je bila samo majhna sprememba. Jaz sem prišel, da vam častitam, ker vi ste velik mož, večji kakor jaz, ki nosim ime Gašpar Hiripi.

Ah, vi ste preveč prijazni —

Samo pravičen in resničen. Da, moj gospod, vi ste me ostramotili, in ves sem zaripel od sramu.

Čez leta so vzbudile te besede prvič mojo radovednost. — Videl bi bil namreč rad, kakšno bi bilo to obličje, ako bi zardelo, ker je bilo že v navadnem stanju tako rdeče, kot rak na žrjavici. Nadaljeval pa je tako svoj govor.

Da, gospod, osramotili ste me, in ves sem zardel. A zaeno vas občudujem, kar storim zmiraj, ako vidim zmožnosti, ki so večje od mojih. Tako je. Talent vzbuja v nizkih dušah nevoščljivost, v plemenitih dušah pa občudovanje. Jaz sem tako prost, da se prištevam k poslednjim.

To je zelo lepo, sem odgovoril, a dozdej nisem mogel najti, v čem vas prekašam?

V čem? V tem, da ste večji mojster kakor jaz — v pitju.

Nemogoče.

Sveta resnica je to. Vi znate bolje piti kakor jaz; in to je — pri sveti moji časti — mnogo rečeno.

Da, gospod, sem odgovoril, z vajo more človek daleč priti.

Vi ste moder mož, vi govorite neoporečno resnico. Exertium facit virum... Ali veste, kaj se to pravi? Ali razumete latinski?

Še precej.

Da? Ah, ta beznica ne zasluži te sreče. Naenkrat dva učenjaka v njej! Usoda razmetuje svoje darove pogosto med nevredne. Gospod, da sem jaz krčmar, in bi dva tako učena moža počastila mojo hišo s svojo navzočnostjo — v mleku in medu bi se kopala, cel teden in zastonj. Ali ta krčmar bo težko toliko človeški, da bi z nama tako ravnal, kaj mislite?

Jaz sem istega mnenja, sem odgovoril.

Kaj ne? To je žalosten čas za učenjake, ker pri nas znanosti ne spoštujejo.

Gvadani pravi zelo lepo: »Odkod pride, da je oni, ki je tako visoko učen, vendar od sveta pozabljen?« — A, Gvadani govori zmiraj tako lepo. O, Gvadani je moj pesnik! Občudujem, ljubim ga, in znam polovico njegovih del na pamet. In veste, zakaj se mi je Gvadani tako prikupil? Ker je napisal Notarja iz Podlesja, in z rešpektom povedano, sem bil tudi jaz notar. Pa — odložil sem svoje mesto, da, odložil, ne mislite, da so me zapodili. — Vem, da še zdaj objokuje moja vas, da sem jo zapustil, ker name se prilegajo one besede, ki jih je zapisal Gvadani o Podleškem notarju:

»Ob Samosu človeka ni kot on biló,

a v plašču ne, v kožuhu hodil je samo;

s porotniki celo se skušati je šel,
ker polno paragrafov v glavi je imel.«

Moja vas me je spoštovala, ljubila, in vendar sem jo zapustil in prišel sem. Prijela me je namreč velika ljubezen do umetnosti, zato sem bil duša družbe igralcev, namreč sufler. Ker pa na vsem svetu ni podlejšega ljudstva, kakor so potujoči komedijantje, sem nagnal družbo in se odrekel umetnosti. A svoje življenje vam opišem kasneje, ker se, kakor upam, ne bova tako kmalu ločila. S tem vas obdarujem s svojim večnim prijateljstvom. Midva spadava izvanredno skupaj. Oba sva učena moža, oba razumeva mojstrski plemenito delo vinopitja, čeprav imate vi prednost. Ali z božjo pomočjo se bom že tudi jaz kvalificiral. In oba živiva prosto, neodvisno življenje. Naju še čaka slavna bodočnost, ne res? Srečno se bova šetala skozi življenje, kakor dva zaljubljenca po utici lepega vrta. Kaj pravite k temu? Ali, za vraga tako dobra prijatelja sva in se še zmeraj vikava. To je grdo! Pustiva vi in si reciva ti, ali ne?

Meni je prav, sem dejal in zmajal z rameni; a vi — ti ne boš imel dosti koristi od mojega prijateljstva.

Koristi! je zaklical jezno moj novi prijatelj; torej meniš, da sem iz dobičkarije sklenil s teboj prijateljstvo?

In svojo jezo nad tem je izplaknil z dvema tretjinkama vina iz moje steklenice.

Res je, je nadaljeval, da pijem zdaj tvoje vino, ali ne boj se, tudi ti boš pil moje. Zdaj mi gre malo trda

ker niti s kleščami ne izvlečeš vinarja iz mojega žepa, ali to bo trajalo samo do bližnje vasi.

In kaj bo tam?

Tam bo denarja, prijatelj moj, kot pečkâ. Zato pa, gospod krčmar, napolnite to kupico!

In kdo bo plačal? je vprašal krčmar.

Kdo bo plačal! je zaklical Hiripi; skoraj gotovo je Gvadani tudi na vas meril z besedami:

Še malo vran na ražnju videl si, rojak,
ob žemljah ne, ob kruhu zrasel si krepak —
na grobih kocih, ne na žametu si spal,
sicer neumno bi tako ne spraševal.

Napolnite kupico in mi jo prinesite!

Poprej bi rad videl denar, je rekel krčmar.

Moj spoštovani prijatelj tukaj bo plačal, je dejal Hiripi in pokazal name.

Da, jaz bom plačal, tu je denar za vse.

Tako je prav, je dejal krčmar. Na njegov račun ne bi prinesel niti za naprstnik vina. Že včeraj je zapil pri meni ves denar; zadnjega poliča niti plačati ni mogel. Zato mi je dal umazano, raztrgano žepno ruto.

In krčmar nama je prinesel zopet polno steklenico.

Ali, prijatelj Gašpar, sem dejal, to je pa tudi zadnja merica; denar mi je pošel.

Saj dajo tudi za prstan, ki ga imaš na prstu.

Za to ne bodo nič dali.

Kako to?

Ker ga ne spravim s prsta.

Poskusiva!

Tega ne bova poskušala.

Verjemi, da ga spravim dol.

Saj verjem, a se ne trudi!

Hm, morda je spomin od tvoje ljubice?

Naj bo, kar hoče.

Pusti to neumnost, dragi prijatelj. Ali veš, kaj pravi Gvadani? On pravi:

Ženam in pa konjem ne zaupaj mi nikdar,
ker oboje to je goljufije polna stvar.

Vino je bilo pri koncu, in odpravila sva se na pot. Ko sva stopila na cesto, je mrmral krčmar za nama:

To sta dva tička! Imenitno spadata skupaj!

Jaz sem šel svojo pot z navadno ravnodušnostjo, Gašpar Hiripi pa je povedal zopet par rekov svojega Gvadanija in začel nato udarjati s petami in peti:

Dva sem krajcarja imel in ju zakopal,
grlo bilo suho, koj sem ju odkopal.

O tako se mu godi, kdor zmiraj žejen je,
dokler črna jamica ga ne požre.

Črna jama . . . črna jama . . . začel sem misliti nanjo.

14.

Hiripi v resnici ni sklenil iz dobičkarije prijateljstva z menoj, ako se sme najina zveza imenovati prijateljstvo. In zakaj ne? Ker sva bila raztrgana postopača, pijanca?

Postala sva prijatelja.

Jaz sem bil njegov prijatelj, ker sem vedel, da me ne more goljufati, ker nisem imel ničesar na svetu izgubiti. In da je bil on moj prijatelj, je dokaz to, ker ni imel ničesar od mene pričakovati, in vendar ni šel od mene. Hodila sva skupaj od kraja do kraja. Moj opravek je bil v krčmi poiskati prenočišče, on pa je medtem šel okoli župnika, učitelja, notarja, in kar je bilo še izobrazjenih ljudi in gospodov v vasi. Tu je dobil groš, tam goldinar. Vse, kar je dobil, je izročil meni, in me tudi ni nikoli drugače klical, kakor: Moj blagajnik!

Kdor je to slišal in videl najino obleko, se je nglas zasmeljal, in ne brez vzroka.

Kar sva denarja v eni vasi nabrala, ga nisva nikdar odnesla s seboj. Zapila sva ga takoj tam, ali boljše povedano, on ga je zapil sam, ker jaz sem svoj del zajedel. Ko sem namreč spoznal, da nima vino nikakega vpliva več name, sem pustil pijačo in se je polagoma odvadil. Svojemu prijatelju Gašparju sem se zato zelo smilil.

Ah, je vzdihoval boleстно, ti si se torej v resnici čisto spridil, izgubil si vse lepše šege in navade, krenil s pota kreposti? Sprevidim, da je svet dan na dan slabši, sprevidim, da je dandanes zlati rek Gvadanijev postavljen na laž:

„Malvazijec najboljši, balzam in magnet,
najboljša apoteka res je polna klet.“

Nekoč je planil moj prijatelj Hiripi brez sape v krčmo, kjer sem ga pričakoval z njegovih obiskov, kakor je imenoval svoje beraške pohode, in je zaklical:

Krčmar, dvajsettisoč veder zame, in za mojega blagajnika sedemtisoč tort, in istotoliko fazanov in postrvil

Kaj pa ti je, Gašpar, sem ga vprašal in se moral skoro smejeti nad dobro voljo, ki je sijala iz njegovih oči.

Zakaj vprašuješ? Kaj mi je? To mi je, da se bliža konec sveta! Prijatelj, ti ne piješ več vina, in upniki dobe brez prošenj svoj denar. Govori torej, ali se ne bliža konec sveta? In ker bo danes ali jutri sodnji dan, se le dobro drživa in jejva in pijva, kar oči in usta požele. Ali uvidiš to?

Seveda uvidim.

Povej torej, kaj je, ako vidiš?

Denar.

Tako je, brez dvoma, ne dá se utajiti, ali koliko?

Petdeset goldinarjev.

Da, res je. Niti vinar manj. In ti se ne onesvestiš od veselja?

Ne.

Tudi jaz ne. Ali pomisli si, kako sem prišel do tega denarja. To je bilo tedaj, ko je šel Andrej v Jeruzalem, in takrat sem jih posodil svojemu šolskemu tovarišu. Dal sem mu jih kar tako, no saj veš, ubog kozel je bil. In sedaj, ko sem šel ravno iz župnišča, sem stopil v neko graščino, in kdo je graščak? Saj niti ni treba, da bi ti pravil, saj že veš. Koj sem ga spoznal, da sva časih skupaj hodila v šolo, a na to sem že zdavnaj pozabil, da sem bil tudi njegov upnik, in sicer ravno njegov upnik. Jaz -- upnik, ha — ha — ha! Tisoč vragov, in

še zmiraj nimam vina pred seboj! Gospod krčmar, vina! Blagajnik, današnji dan bo kmalu pri kraju, kaj misliš, ali bo nama mogoče do pojutrišnjem zjutraj uničiti ta zaklad? Jaz obupam od sramote, ako nama do tedaj ostane le vinar. Skrbi, da me boš rešil sramote. Tu imaš. Ako misliš, da je za naju preveč, pokliči cigane in daj v gosli, kar je preveč, ali razumeš? Človek bodi velikodušen!

In kaj je to? sem vprašal in pokazal na majhno culo, ki jo je moj velikodušni prijatelj vrgel na mizo, ko je vstopil.

To? Hm, na to bi bil kmalu pozabil. To so obresti od tako veliko let.

Kaj pa je v tej ruti?

Obleka, čedna obleka, tovariš, v katero lahko takoj zlezeš.

Jaz? Saj bi tudi tebi prav prišla.

To je že res; a ta je zate. Zakaj — to je govoril tiho — zakaj, kdo za hudiča bi mi hotel še kaj dati, ako bi v tako dostojni obleki beračil? Pomisli to!

Ta vzrok se mi je zdel dovolj trden, zato sem vzel obleko. Ko me je Hiripi zagledal v njej, je zaklical ves začuden:

Tovariš, Gvadani je s tem verzom meril nate: „Če v uniformi se prikaže, pa tako je zal, še v Delfah bi kot kip lahko v svetišču stal.“

V resnici, sam sebe sem bil vesel, ko sem se ogledal od vrha do tal. Minilo je skoro deset let, da

so neprestano cunje pokrivalo moje telo. Tako dobro je delo mojim očem gledati to, kakor sužnju, ki je ušel iz ječe, živo, zeleno naravo. In ko se zopet to raztrga? Potem bom zopet stari potepuh. Bog ve, kako grenka se mi je zdela ta misel! Ako človek enkrat pade, in najsi bo še tako globoko, ogleduje lahko čisto ravnodušno svojo propadlost, le če se zopet izkoplje in izmije blato s sebe, potem se začne sramovati tistega mesta, po katerem se je valjal.

Hiripi je pridno pil. Bilo mu je premalo, da je stala pred njim ena steklenica; dal si je napolniti celo mizo in se je zabaval s tem, da je zdaj to, zdaj drugo steklenico nesel k ustom. Kdor le je prišel v krčmo, srečnik ali nesrečnik, vsakdo je moral piti.

Moj prijatelj Gašpar je bil z denarjem prej pri koncu, kakor je mislil, in nič čuda, ker je s podvojeno močjo in pridnostjo opravljal svoje delo.

Zagodite, cigani, da bom plesal, je zamrmral in zaspal, ciganov pa niti zraven ni bilo.

V moje oči ni bilo spanca. Skril sem se v kot, a nikjer nisem mogel dolgo ostati. Bil sem nemiren, po desetih letih prvič, in nisem vedel zakaj. Premišljeval sem, a moje misli so letale od kraja v kraj, od predmeta na predmet, brez zveze, brez reda, hitro. Politika, zgodovina, pesništvo in vse, s čemur sem se bavil nekoč, mi je prišlo v spomin. Preteklost in prihodnost sta stali pred monoj, kot pozna večerna in jutranja

zarja. Tam je bilo temno, tukaj svetlo, in nikjer nisem mogel jasno videti.

To je bil tako čuden večer.

Slednjič je prišel nek tujec v sobo, kjer sem bil jaz. Klel je in zabavljaj na tako siromašne vasi, kjer ubija dolgčas popotnika čez noč.

Ali ljubite igro? me je vprašal.

Saj niti igrati ne znam, sem odgovoril.

Pojdite z menoj v mojo sobo, je odgovoril, vas bom naučil. Samo da mi mine čas.

Pri teh besedah me je obšel mraz ali vročina, niti sam ne vem, ali skoraj tresel sem se. Ako dobim? sem mislil. In ako izgubim teh par goldinarjev, ki jih imam pri sebi? Niti krčmarja še nisva plačala; ako izgubim, in ne morem plačati . . . Potem naju vržejo ven, kaj drugega morejo storiti? Toda — ali ne bo moj prijatelj Gašpar hud name, in po pravici? Ker sem mu ukradel njegov denar, saj to bi bila v resnici prava tatvina. Toda vse eno!

No, ali greste? je vprašal oni gospod.

Ako se vam ljubi, meni je prav, sem odgovoril s prisiljeno ravnodušnostjo; čutil sem, da sem se tresel po vsem telesu.

Ko sva šla po dvorišču, je naročil svojemu kočijažu, naj jutri zgodaj napreže in ga pride potem vzbudit. Kočijaž je res zgodaj drugi dan prišel, da vzbudi svojega gospoda, ali ta ni niti legel v posteljo. Igrala sva kar

naprej. Nedolgo potem je sedel v svoj voz in se odpeljal — ali nekaj sto goldinarjev se ni odpeljalo ž njim.

15.

Prijatelj Hiripi, sem ga drugi dan nagovoril, ko se je vzbudil, kaj se ti je sanjalo?

Nekaj lepega, prijatelj, divnega! je odgovoril. Sanjalo se mi je, da sem oni angleški vojvoda, katerega imena ne vem več, in le še to vem o njem, da ga je dal njegov brat v kadi malvazijca vtopiti. Ali kaj za hudiča ti je prišlo na misel, da me vprašuješ po sanjah? Tega še nisi storil nikoli.

Vprašal sem te samo zato, ako se ti ni morda sanjalo o najini izgubi, najini nesreči.

Nesreči? Jaz ne vem, kaj pomenja ta beseda, ker nisem izvedel nikdar. Zame je ni.

Tako jo boš zdajle spoznal. Brez prikrivanja in olepšavanja ti povem, da sem noč preigral in izgubil ves denar,

Vse, vse?

Do zadnjega vinarja.

Aj, aj, je zaklical Hiripi, aj, aj! Če bi ti bil ostal vsaj groš za žganje! Tako dobro bi mi storilo, ako bi si golo grlo malo poplaknil!

In za ostalo bi se nič ne brigal?

Tako malo kakor za jutrišnji dan.

Ti si v resnici imeniten dečko, Gašpar, krasen dečko si, vreden, da te pritisnem na srce, na to srce,

kateremu se tekom desetih let ni približal noben človek. Pridi, da te objamem! Od ljubezni vnet! Glej, mislil sem, da se boš hudoval name, da boš jezen, in ti niti svojega čela nisi nabral v gube. O, prijatelj! Izvedi torej resnico. Vso noč sem igral karte in nič izgubil. Pač pa sem dobil, dobil zelo mnogo! Ti si ne moreš niti predstavljati, koliko!

Ti si dobil? Saj vendar dozdej nisi nikdar kvar-tal —

Nikdar, ker nisem imel veselja nad tem, in tudi denarja nisem imel.

To je žalostno, tovariš, zelo žalostno! Bilo bi mi ljubše, da si izgubil moj denar.

Zakaj, ti neumnež!

Zato, ker si prvokrat igral, in ali veš, kaj pravi Gvadani, to se pravi, ne Gvadani, temveč, kaj pravijo igralci? Prima fortuna raro bona —

To je res, oni menijo, da je prva sreča redkokdaj dobra, ali pregovor gre še naprej —

Sed si bona, valde bona —

Tako — ako pa je dobra, je zelo dobra.

Hm, in koliko si dobil?

Ne dosti manj kakor tisoč goldinarjev.

Tisoč goldinarjev! Aj, toliko denarja niti ni na svetu!

Jaz ga imam v svojem žepu.

Tisoč goldinarjev! Eh, saj se mi samo sanja, ampak resnica je, da so to skoraj tako lepe sanje, kakor one pretekle noči.

Tu imaš, potežkaj in se prepričaj, da niso sanje.

Zares ne! O prijatelj, zdaj se začno zame žalostni časi. Zdaj mi ne bo treba dva tedna nič na to misliti, kaj bova jedla, kaj bova pila. Ampak, veš li kaj? Jaz bom kupil vse vino Ogrske.

Ne tako, Gašpar, tega denarja ne smeva vsega zapraviti. Povedal ti bom, zakaj. Poglej, jaz imam otroka, ubogega, majhnega otroka, ki bi ga imel preživljati, ali ga nisem, ki se nahaja morda v največji revščini in ki ga že deset let nisem videl.

Česa ne poveš! Da imaš otroka, je dejal Hiripi in zmajal z glavo; zakaj pa mi nisi tega prej povedal! Morda bi kaj malega utegnila dati na stran za malega; sicer je res, da sva precej redno živela, ali če bi živela še malo rednejše, pa bi si lahko prihranila malo vsotico. In kje je otrok.

Daleč od tukaj. Štiri dni voznje. In še danes se odpravim na pot, tovariš, takoj. Ali greš z menoj, Gašpar?

Če grem? Kam pa jaz ne grem s teboj?

Ne dolgo nato sva sedela na vozu in potovala.

V prvem mestu, v katerega sva prišla, sem Hiripija preoblekel. A s težavo sem ga pripravil do tega, da je vzel od mene kupljeno obleko; a nisem ga mogel pregovoriti, da bi pil od mojega denarja.

«Z denarjem živeti, ni nikaka umetnost, in potem morava skrbeti tudi za otroka,» je odgovoril, in povsod kjer sva ostala, je šel na obisk, in kar si je tako pridobil, je zapil. Le toliko denarja si je izprosil od mene, da si je kupil sod vina, Dal sem mu ga. Sod je dal prenesti na dvorišče, izvlekel je čep in se zabaval s tem, ko je vino odtekalo. Slednjič sva prišla v mesto, kjer je moja mladost . . . Betka . . . Roža . . . moj otrok in — Ternej . . . ha! Deset let me ni bilo tu. Kako se je mesto v teh desetih letih pomladilo! In kako sem se jaz postaral!

16.

Hiša, v kateri je umrla Betka, in je bil rojen moj sin, je stala v najbolj zapuščenem delu mesta, kamor se je zatekala revščina. Da poiščem njo, je bila moja prva misel. Že takrat je razpadala, ko sem jo začel obiskavati; zdaj je pa bila že čisto pri koncu. Debelo bruno je podpiralo s ceste njeno prednjo stran in jo varovalo, da se ni zrušila. Razpoke so zijale iz njenih zidov, in edino okno, ki je gledalo na ulico, je bilo preplepljeno s papirjem.

Velika revščina, sem si mislil in vstopil z utripajočim srcem.

Zgrozil sem se.

Betkina mati je bila uboga, ali svojo sobo je imela v redu in snažno. Dve čedni postelji, nekaj usnjenih stolov, sredi sobe velika miza iz orehovega lesa in pri oknu majhna šivalna mizica — je bilo pohištvo, in na

stenah so visele slike, ki so predstavljale Jožefovo življenje iz svetega pisma, kako so ga njegovi bratje prodali trgovcem, kako je bil v Egiptu pri Faraonu i. t. d. In zdaj ni bilo od vsega tega ničesar več v sobi. Bila je čisto prazna; od zidov je odpadel omet, videla se je malta, in peč se je podrla. Ni mi prišlo takoj na misel, da bi utegnil že kdo drugi tu stanovati, ali morda celo nikdo, kar je bilo še bolj verjetno.

Vstopil sem, in zagledal z lažjim srcem . . . za vratni tuje obličje. Bila je to ženska, stara navidez okoli petintrideset let. Ležala je bolna na kupu slame, sicer ni bilo ničesar pod njo. Povita je bila s svojo staro, zelo ponošeno obleko. Pri njeni glavi je stala posodica s pitno vodo, stekleničica zdravil in kmečki krožnik, v katerem je bila stara žlica in ostanki jedil. Videl in skusil sem že mnogo bede, ali ta tukaj me je prestrašila, tako velika je bila.

Odpustite, dobra žena, da vas motim, sem dejal; menil sem, da najdem tu poprejšnje stanovalce te sobe. Zdaj ne vem, kje naj jih iščem, ker jih nisem našel tu, sem nadaljeval. Ali ste že dolgo tu, kaj?

Nekaj tednov, je odgovorila ženska z medlim, počasnim glasom.

In kdo je pred vami stanoval tu?

Nikdo. Bolna in uboga sem prišla v to mesto in si poiskala najcenejše stanovanje. To je najcenejše, ker si nikdo ne upa tu stanovati iz strahu, da se ne bi po-

drla hiša; jaz tega čakam, o, da bi se le kmalu izpolnilo moje upanje!

Uboga žena, vi morate biti zelo nesrečni! Akoprav bi vas ne videl, vaše besede bi me o tem prepričale.

O, jaz sem zelo nesrečna, najbolj nesrečna na svetu! Koliko jih pravi tako o sebi! Ako pa bi videli mene, ne bi govorili tako.

Uboga stvar! Vi trpite veliko revščino! Ali imate kaj, da se živite?

Že zdavnaj bi bila umrla lakote, a tu v bližini biva neka stara žena, ki skrbi zame iz usmiljenja. Ah, zakaj so usmiljena srca? Ako bi jih ne bilo, bi ne trpela več! Večkrat misli človek, da je najbolj usmiljen, ko je najbolj grozovit. Pogosto je dobrota prokletstvo. Ta stara žena mi vsak dan prinese jedila in zdravila, ali pa mi jih pošlje po malem dečku.

Stara žena in majhen dečko! sem si mislil. In koliko je star deček?

Kakšnih, devet, deset let . . .

Ako bi bil on! Kje pa stanujeta?

Tu gor! V bližini.

Se zahvalim. Zdi se mi, da sta to onadva, ki ju iščem.

Mali deček je dejal, da so poprej tudi stanovali v tej sobi.

O, potem sta gotovo! Mali dečko je gotovo zelo raztrgan? vprašal sem v skrbeh.

Ubog, a ne raztrgan.

Bog bodi zahvaljen, sem zaklical. A vi, ljuba žena, vi ste tako, tako . . . čim dalje vas opazujem, tim bolj znane se mi zde vaše poteze. A moj spomin je slaba užigalica, in ne morem hitro napraviti luči, da bi videl. Govorite, ali niste Izabela ali Judita?

Odkod poznate moje ime?

O, in to ste res vi?

Kako me poznate?

In vi ne?

Se ne spominjam več.

A kako bi se tudi spominjali! Takrat so bili vse drugi časi! Tako za vas, kakor tudi zame. Ali še veste? Vi ste potovali v mrzli zimi, in ste vzeli od Boga in ljudi zapuščenega potepina na svoj voz, da ni zmrznil.

To bi utegnilo biti.

Ta potepin sem bil jaz. Ali se ne spominjate?

To mora biti že dolgo od tega.

Približno devet let.

Dolgo je od tega, nič več se ne spominjam.

Nič ne dé. Vi ste bili moja dobrotnica, peljali ste me v svojo sobo, da sem se pogrel, in dali ste mi še denarja povrhu. Jaz nisem vajen pozabljati žalitev, ali dobrot tudi ne. Lahko računate na mojo hvaležnost.

Da? Torej me bo še kdo pokopal.

O, kako lepi ste bili takrat, sem jo prekinil, da jo odvrnem od njenih temnih misli. Kako lepi ste bili takrat!

Živela sem prehitro . . .

Ko vas gledam zdaj, se mi zdi, da ste stari petintrideset let.

In jaz sem jih komaj petindvajset. Mlada sem se postarala, in v bedi umrjem. A tajiti ne morem, da to zaslužim. Da bi le ne bilo tako! Nezasluženo trpljenje človek lažje prenaša kakor zasluženo, naj reče kdo, kar hoče. Jaz zaslužim, da je z menoj prišlo tako daleč, samo to me tolaži, da ne bo več dolgo trpelo. O, moji starši, ki jih je sramota in žalost zaradi mene spravila v grob! Ako se srečamo na drugem svetu, kako si bo upala vaša nepoštena hči vam pogledati v oči? —

Trpljenja poln vzdih se ji je vtrgal iz prsi, ki jo je hotel zadušiti. Oči so ji izstopile in zastrmele brez leska na nizki strop — brada se ji je povesila. Bila je mrtva.

Zahajajoče solnce je stopilo izza oblakov in obsijalo s krvavordečimi žarki skozi nizko okno njene osinjele ustnice in njeno belo, koščeno obličje.

17.

Z odkritim veseljem, in lahko rečem, ginjeno sem pritisnil svojega sina na prsi.

Bil je živahen, temnook, rjav dečko.

Torej vi ste moj oče? je vprašal in dolgo in pri-srčno strmel vame.

Da, moj mali sinko, to je on! je rekla babica in jokala od veselja.

Jaz sem tvoj oče, moj sin, jaz! sem dejal ponosen na to, da imam tako vrlega sina.

Lep mož, je rekel moj sin in se me ni mogel nagledati. — In ako bi bil še veliko lepši, bi bil ravno takšen, kakor sem jaz.

Ali ne boš tiho, ti grdi fant! je zaklicala babica in se delala jezno. — Ah, moj gospod, ta dečko je tako razposajen, da ga v devetih vaseh ni njemu enakega. Še ne dolgo — in dobra starica ni mogla naštetih dovolj porednih činov mojega sina, ki sem jih poslušal z veseljem, ker je vsak pričeval o njegovi ognjeviti duši, njegovem plemenitem srcu in ostrem razumu.

Ti si vrl dečko, moj sin, sem dejal in ga potrkal na rame, ker je molčala njegova babica. Zadovoljen sem s teboj.

Res, oče? No, to me veseli, ker smo tudi mi z vami zadovoljni.

Ne vikaj me, moj sin!

No, kako pa naj vam rečem?

Ti!

Dobro! Torej ne z vami, temveč s teboj.

In zakaj?

Ker si tako zvesto skrbel za nas.

O, moj gospod!

Imenujte me svojega sina, mati! sem prekinil starico, ki je skočila svojemu vnuku v besedo.

Torej, moj sin, odpusti, da se ti še nisem zahvalila.

Čemu? sem vprašal začuden.

Za tvoje pošiljatve.

Za kakšne pošiljatve?

Za denar.

Denar?

S katerim si skrbel za najine potrebe.

Jaz?

Zmiraj smo ga dobili točno.

Ne šalite se, mati!

Kako naj bi se šalila!

Torej se rogate?

Bog varuj!

A jaz nisem poslal ničesar.

Kakšen vzrok imaš, da tajiš, moj sin?

Prav nikakega vzroka ne bi imel, ako bi zares pošiljal. Deset let me je bolelo samo to, da nisem bil v stanu, vam in mojemu sinu pomagati!

Ne razumem te, je rekla babica, v mojega sina strmé.

In jaz ne razumem tebe, sem odgovoril.

Mi smo dobivali redno denar.

To je zame ravno tako razveseljivo kakor neumljivo. In kdo ga je prinesel?

Stari Janez, ki mi zmiraj nagaja, je odgovoril moj sin.

Kakšen Janez?

Ta tam, ki zmiraj svoj grdi nos moli skozi okno.

Takrat je vstopil moj nekdanji sluga. Začel sem slutiti, stvar mi je začela biti jasna.

Janez, sem zaklical ganjen.

Moj gospod, moj dobri gospod, je izrekel še bolj ganjeno.

Hotel mi je poljubiti roko, pritisnil sem ga na prsi.

O, vi ste še zmiraj tako dobri, kakor ste bili prej, je odgovoril v zadregi.

In ti si še boljši, kakor si bil poprej, sem mu odgovoril. Janez, ti si bil mojemu sinu oče, kako naj se ti za to zahvalim?

Janez se je hotel delati začudenega, ali to se mu ni posrečilo, in izdal se je le še bolj.

Ne prikrivaj, Janez, sem dejal, priznaj, da si bil ti naš dobrotnik!

Ta malenkost ne zasluži tega lepega imena, gospod. Ker ste me pa že ujeli, priznam, da sem tu pa tam prinesel kakšen goldinar.

To je laž, Janez, je izpregovoril moj sin, ker ni bil samo kakšen goldinar.

Ali ne govorite vendar tako, gospodič, križ božji! je karal dobrovoljno mojega sina.

In le poglej, oče, on me zmiraj zmirja z gospodičem.

To pa je lopov, ki vas zmirja, je zaklical Janez skoraj jezno.

Saj mi nikdo drugi ne pravi gospodič, kakor on.

To mi je vseeno, je odgovoril Janez. Kdor je sin mojega gospoda, ta je pri meni gospodič.

To je že vse lepo, sem ju prekinil, nikar se ne kregajta! Janez, Janez, sprejmi še enkrat, še stokrat

mojo zahvalo! Vem, da si trpel pomanjkanje vsled svojega dobrega srca.

No, že vidim, da greste vsi nadme! je dejal dobri. Janez skoro obupno. Ne govorimo več o tem! Ni vredno besede. Vam je znano, gospod, da ne ljubim posebno zabav; oženiti pa se tudi nisem hotel, ker sem imel strašen zgled pred seboj, kam more privedi človeka ljubezen. Zato ni bila zame, tihega samca nikaka velika umetnost storiti, kar sem storil. In potem sem imel tudi zmiraj dober zaslužek, in tudi zdaj imam prav dobro mesto, ali še danes bom odpovedal.

Zakaj, Janez? sem vprašal.

I zato, ker ste se vi vrnili, in ako morem vam služiti, nočem nikomur drugemu. Ako me le zopet vzamete —

Vzamem, jaz bi te že vzal, Janez, ali jaz te ne morem vzeti.

Zakaj ne?

Ker nimam ničesar, da bi mogel imeti služabnika.

Ničesar? Obžalujem. Ali veste kaj, moj gospod, zdaj ostanete vendar tu?

Da, ali kako dolgo, mi ni znano.

Kolikor časa ostanete torej tukaj, pridem večkrat sèm, in ako bi utegnili kaj potrebovati, mi kar zapovejte . . . O, joj, je zaklical nenadoma in se zgrabil za uho.

Moj sin se je glasno zasmeljal.

Ali, gospodič, je Janez nadaljeval, kdaj boste vendar vsaj trenotek mirni?

Zmiraj je takšen, zviije papir, in mi ga vrže v uho; in celo osla rado srbi v ušesu. Ampak to vam povrnem.

Zdajle sem vam vrnil za zadnjič, je trdil moj sin.

Hm, zdaj sem se spomnil, je zaklical Janez, zdaj sem se spomnil, da imam nujno opravilo. Pravzaprav nisem imel namena vstopiti, pa sem dejal, no, ker sem že tukaj, grem pa noter. Torej jutri pridem, gospod. ali kakor hitro mi bo mogoče se zmuzniti; do tedaj pa se priporočam. Saj vendar ni treba zatrjevati, da me veseli, in kako me veseli. Priporočam se. Na zdravje, gospodič, in naučite se do jutri svoje naloge, sicer bo pela šiba.

To je Janez hitro oddrdral in hitel proč, brez dvoma ne zato, ker je imel nujno delo, temveč ker je videl, da se mu je babica mojega otroka tudi hotela zahvaliti.

Aj, ti grdi Janez, je za njim zaklical moj sin. Zmiraj govori o šibi in vendar vé, da sem prvi v šoli.

Kaj — ti si prvi, sinko? sem ga vprašal.

Da, prvi, oče! Čeprav je Tone Derega prinesel zadnjič dva cekina učitelju, Saj sem ga videl. In Nace Hajduk mu nosi kolače in torte. Pa zato je Tone vendarle samo drugi in Nace tretji. Ali po pravici ne zaslužita niti tega, a jaz sem zmiraj prvi. Zato so dečki tudi tako jezni name. Z drugim se ne morejo maščevati nad menoj, zato me zmiraj sprašujejo:

«Ti, kje pa je tvoj oče?»

Dozdaj jim nisem mogel na to odgovoriti, in mnogokrat sem tudi jokal zato. Naj me pa le zdaj še vprašajo, pri moji veri, jih bom že naučil, to vam obljubim. Kadar sem dobre volje, nabijem vso šolo, čeprav jih je mnogo v njej.

Tako je govoril moj sin, in jaz sem ga rad poslušal, in od minute do minute mi je bil dražji. Sladko in bolešno sem začel čutiti, da je bil na vsem širokem svetu edini, ki ga je vez narave družila z menoj, in bilo mi je hudo, kadar sem pomislil, da ne bom mogel dolgo, ne za vedno ostati pri njem.

Sledajič sem se spomnil Hiripija, ki sem ga pustil v gostilni, kjer sva ostala. Še danes ga moram videti, sem mislil; ker je tako nemiren, mi jo navsezadnje še potegne.

Še majhno pot imam, mati, sem dejal; zato odhajam. Jutri zjutraj se zopet vidimo. Bog s teboj, moj sin Valentin. Še nekaj; nekoliko denarja sem vama tudi prinesel. Tu je; spravite ga mati!

Le obdrži ga, saj naju vendar ne boš kar koj zapustil?

Takoj ne; ali pri vas je boljše spravljen.

In izročil sem ji, kar sem dobil pred nekaj dnevi.

A vendar, sem nadaljeval, polovico vzamem s seboj; človek ne more vedeti, kaj bo vse potreboval...

Eh, ali čemu? No, pa vendar —

Vzel sem polovico denarja.

In ti, Valentin, je dejala babica, skočl in poglej, ako tista uboga žena česa ne potrebuje. Skoči, sinko!

Le ostani, sin moj, sem jaz spregovoril, ničesar več ne potrebuje. Ali vendar: Pogreb!

Ali je umrla?

Da. Iskal sem vaju na starem stanovanju, in tedaj je ravno izdahnila, ko sem bil pri njej.

O, uboga stvar! A zanjo je sreča. Bog ji bodi usmiljen!

Skrbite za to, mati, da bo na moje stroške dostojno pokopana.

Jaz grem tja, da jo pogledam, je dejal moj sin.

Kaj pa ti ne pride na misel, je zaklicala babica, sam in tako pozno k mrliču!

Zakaj pa ne?

Ali te ni nič strah, moj sin? sem ga vprašal.

Ne, oče, nič! Jaz grem skozi ogenj in vodo.

Ti si vrl dečko, pojdi!

In šla sva oba, moj sin k mrliču v bližnjo hišo, in jaz v gostilno, da najdem svojega prijatelja Gašparja. Gotovo leži pod čepom, sem si mislil, in je moker kakor miš, ki prileze iz polne latvice mleka.

Zmotil sem se.

Preiskal sem v gostilni vsak kot, vsak kotichek. Ni ga bilo. Nazadnje sem slišal od natararja, da je nedolgo za menoj odšel, se proti večeru vrnil, vprašal po meni, in ker me še ni bilo tukaj, se je znova od-

stranil. Bo že prišel nazaj, sem si mislil in stopil v gostilniško sobo, da povečerjam.

Ko sem odvečerjal, sem šel v svojo sobo, da tam pričakujem Hiripija. Na vratih pa srečam . . . ha . . . koga sem srečal?

Terneja.

Na svojih potih sem mislil večkrat, ali je še kaj na svetu, kar bi bilo v stanu, da me razburi, ali vsaj spravi iz ravnotežja. In dejal sem, da nič, nič, tudi Ternej ne. Moje hrepenenje po maščevanju se ni poleglo niti najmanje, temveč je celo zmiraj naraščalo. — A mrzlo se bom sešel ž njim, sem mislil, gledal ga bom hladno kakor kamen, ob katerega sem se mimogrede spodtaknil, in ki ga zato poberem in vržem v reko, da se ne spodtaknem še v drugič. A sedaj — nič miru, nič hladnih misli.

Ko sem zagledal Terneja, sem trepetal in se tresel, in bil tako zmešan, da sem mu vkljub svojemu srdu in studu segel v roko, ko me je spoznal nenadoma in poln veselega presenečenja pozdravil in mi ponudil roko.

Bog te vzprejmi, stari, dragi prijatelj! je zaklical. Kje pa hodiš, križ božji? Odkar je bila povodenj, te nisem več videl in ničesar slišal o tebi. ⁶Hvala Bogu, da si zopet tukaj! O, kako dobro dene človeku, ako slučajno po dolgih letih zopet najde svojega prijatelja iz mladosti, da mu stisne in strese roko! Oj, prijatelj Matija, koliko imam govoriti s teboj! Vse ti bom po-

vedal, kar se je zgodilo, od kar se nisva videla, vse! Ali zdaj — žalibog — ne utegnem. Moji tovariši v tej stranski sobi že obupujejo, ker me še ni blizu. Brez mene, pravijo, ni igre, razen mene si ne upa nikdo igrati tako visokó. Zato odpusti ljubi prijatelj! A zdaj je vseeno, par minut gor ali dol! Samo glavne dogodke ti hočem povedati. Torej, ali že veš, da je Roža, tista deklica, za katero sva se dvobojevala — oh, dragi prijatelj, kako mi je žal, da sem te ranil! A ti si hotel vendar z vso silo, da te ustrelim! A jaz sem stvar olajšal, kolikor sem pač mogel: Pištolo sem držal lepo postrani, da te samo ranim in ne usmrtim.

Oj, ti nesramni vrag, sem si mislil. Torej name-noma me ni vstrelil! In vendar je komaj držal pištolo, tako se je tresel.

Ali to veš, je nadaljeval, da je bila ona Roža moja žena? Ali zakon ni trajal dolgo, samo nekaj tednov. Ubožica je šla sama v vodo.

Zdajle ga bom sunil z bodalom! sem si mislil in govoril škodoželjno:

O, to mi je znano prav dobro, Baltazar. Saj je bila tvoja žena zadnjo noč pred svojo smrtjo v mojem naročju.

Tako? je vprašal, a niti toliko ga ni to dirnilo, kakor da sem mu povedal, da je nekdo vbil šipo na njegovem oknu.

Tako? Pri tebi je prebila svojo poslednjo noč? Potem je storila prav. Na njenem mestu bi bil jaz sto-

ril isto. Razgovore o izveličanju in prokletstvu na onem svetu, obstoji samo v tem, kako umrjemo. Kdor srečno preživi zadnje trenutke svojega življenja, gre v nebesa, a kdor jih preživi nesrečno, gre v peklo. Zato naj bi se vsak potrudil, da umrje kolikor mogoče srečno.

Torej tako misliš? sem vprašal mirno.

Da, prav tako! Poslušaj me in nič nikar ne pretiravaj v svojem življenju!

Temu človeku torej ne morem do živega, sem pomislil in bolelo me je, ker njega ni bolelo nič.

Nedolgo po smrti svoje žene, sem se zopet poročil, je nadaljeval. Nekega večera sem pri igri izgubil strašno mnogo. Kmalu nato sem peljal bogato deklico pred altar, da ne bi ubožal popolnoma. O, jaz malodušnež! Kako sem mogel dvomiti le trenutek o svoji sreči, ki mi je vedno naklonjena, kadar sem bil pri igralni mizi. Čez nekaj dni sem dobil denar nazaj in še obresti povrhu. Sicer pa nisem nikdar obžaloval, da sem se poročil in tako hitro. Človek ne sme od žene zahtevati preveč in sreča je gotova. Tako delam jaz. Moja žena je krasna, imam dvoje otrok in sem naj-srečnejši človek. Dan in noč igram!

Ali te v tvoji sreči ne more nič motiti? sem ga vprašal.

Nič, nič, mi je odgovoril, če je človek bogat, mu ne manjka ničesar.

Dokler je človek bogat — ponovim sam pri sebi; to je torej njegova Ahilova peta.

Sedaj se morava ločiti, prijatelj, je rekel Ternej, mudi se mi k igralcem — ti še zmiraj ne igraš? Poprej si karte prokleta sovražil.

— A sedaj jih ne sovražim več tako . . .

— Kaj slišim?

— Časih sam igram.

— Nemogoče!

— Človek postaja star in pameten.

In ti si se torej spametoval? Veseli me, da čujem kaj takega. Saj sem ti vedno pravil, da boš še ozdravel od svojih sanj, s katerimi te je mati narava tako bogato obdarovala. No, da enkrat tvoja pamet dozoreva, da postaja tvoje srce plemenito . . . ker pri meni, ljubi prijatelj, je igranje najplemenitejša strast.

Na tak način hočemo preživeti nocojšno noč! Kaj ne?

Vsaj en del noči, sem rekel; in se bojeval sam s seboj; stroške dveh tvojih let stavim na karte, moj sin . . . O, zakaj sem vzel ta prokleti denar s seboj! . . . Glej, hotel sem ga pustiti doma, pa je že hudič! . . . A polovico ga nimam s seboj, in ta je na varnem. Če tudi vse izgubim, kar imam pri sebi, še vedno dovolj ostane, da se s tem moj sin zadovolji lahko do tedaj, ko zopet kaj pridobim . . .

No, kaj premišljuješ tako dolgo, Matija? prekine Ternej moje premišljevanje.

Nič, nič, — lahko greva.

Odšla sva res v igralno sobo.

Najprej sem izgubil, pa zopet dobil, izgubil in dobil, tako se je vrstilo nekaj časa.

Nazadnje sem vedno izgubljal, pot mi je začel stopati po obrazu . . . roke so se mi tresle tako, da so mi karte padale iz njih . . . stavil sem zadnji goldinar, oči so se mi izbulile, sapa mi je zastala . . . vse sem izgubil!

Ternej, sem rekel obupan, Ternej, denarja nimam več pri sebi; posodi mi par sto goldinarjev!

Denarja nimaš pri sebi? odgovori Ternej, morda tudi drugje ne? . . . A jaz ti ne rečem zato, kakor da bi ti ne hotel dati denarja; koliko potrebuješ?

Prav nič! sem mu rekel zaničljivo. — Gospodje, se obrnem k drugim, kdo ima vame toliko zaupanja ter mi posodi do jutri štiri sto?

Tako velika je bila vsota, ki sem jo pustil pri stari materi svojega sina.

Jaz vam dam denar, ampak na polovico dobička . . .
Kako mislite to?

Če izgubite, mi jutri vrnete denar, če pa dobite, tedaj si razdeliva.

Hm, to so veliki procenti . . . vseeno, dobro! Prosim denar!

Znana stvar je, da je z izposojenim denarjem dobro igrati. Sedaj sem izvedel tudi jaz.

Proti jutru se je družba razšla. Moj upnik je dobil za svojih sto goldinarjev tisočake, in tudi jaz sem

odnesel tisočake, in ti tisočaki so bili Ternejevi. Ko je odhajal, mi je rekel zaničljivo:

Stavim, da s temi vinarji izgineš, da te ne bo videl nihče več?

In če me zopet vidiš?

Torej prideš?

Kedaj?

Jutri . . . to se pravi danes zvečer.

Jaz bom tu.

Bil sem točen. Zvečer smo sedli k igri ter igrali venomer do opoldne drugega dne. Potem smo vstali. Ternej je iskal svojo rokavico in je ni našel.

Saj jo imaš že na roki, sem mu rekel.

Vzel je klobuk in odšel.

Počakajte, gospođ, mu je rekel eden izmed igralcv, mesto svojega klobuka ste vzeli mojega.

Pri moji veri, je odgovoril Ternej, vzal svoj klobuk in hotel oditi.

Sliši, Ternej, zakličem za njim. Baltazar Ternej ti si me oropal ljubice in jaz sem te oropal vsega — Spravil sem te na beraško palico.

18.

Ali sem jaz tisti, ki je hodil nekoč napol bos po trdih, kamenitih deževnih cestah, in ki stopa zdaj v

čevlji z zlatimi cimbalami po mehkih, gladkih preprogah? Ali sem jaz tisti, ki je nekoč snel s ptičjega strašila na njivi star kos raztrganega kmečkega plašča, in ki zdaj sleče svoja sijajna žametna oblačila samo zato, da obleče še sijajnejša? Ali sem jaz tisti, ki je nekoč spal pod prostim nebom na lesenem hlodu ali na kamnu, in ki počiva zdaj pod židano odejo na batistnih blazinah? Ali sem jaz tisti, ki je nekoč vzel na cesti psu suho kost, in ki zdaj zajema s srebrno žlico iz srebrne sklede dišeča, slastna jedila? Ha, ali sem to jaz, ki je nekoč razžaljen, maščeval se čez deset let na svojem sovražniku? Ali sem jaz?

Ternej pa je trpel pomanjkanje, zabredel je v revščino z ženo in otroci, ki sem jih sicer obžaloval, ker sem vedel, da jih on ne ljubi. Če bi Ternej ljubil svojo ženo in otroke, bi jih niti ne obžaloval; bilo bi mi celo všeč, da tudi oni žive v bedi.

Dolgo, prav dolgo se nisva videla.

Nekoč sem potoval. Na prvi postaji sem menjaval konje, na cesti sem se ogledal, ker sem čakal na konje. Nedaleč od postaje so zidali. Opazoval sem pričetno delo. Med delavci, ki so nosili zemljo in kamenje sem spoznal Terneja. Tudi on me je spoznal, povetil je oči in njegov voziček je zaškripal pod težo. Njegovo obličje je bilo mokro, od solz ali od potu. Morda tudi od obojega? Povpraševal sem po njem, in povedali so mi samo to, da dela kakor živina, ko pa dobi denar, ga takoj zaigra.

Moje življenje je bilo doslej razdeljeno med sinom in maščevanjem, in ko sem zadnjemu zadostil, sem se popolnoma posvetil svojemu sinu.

Revščine in uboštva sem bil vajen in nikdar nisem hrepenel po denarju. Če bi bil sam, bi pridobljeno Ternejevo premoženje lahko vrgel v vodo, obdržal sem ga pa za svojega sina in ga sklenil pomnožiti, kolikor mogoče. Sin pa je tudi zaslužil ljubezen in skrb, ki je rastla zanj v mojem srcu. Janeza, tega plemenitega Janeza sem vzel k sebi, . . . ne kot služabnika, ampak kot prijatelja; bil je oskrbnik moje hiše, bil je vse. — Oprostil sem ga vsakega težavnega dela; prosil me je, naj mu dovolim, da mi sme vsaj obleko snažiti. Nevoljno, pa ob enem smeje sem mu dovolil.

In Gašpar Hiripi?

Ta nesrečnež ni prišel več v gostilno, kjer smo izstopili. Vsak dan sem ga iskal in povpraševal po njem — toda, niti najmanjšega sledu ni bilo o njem. Potem sem vse opustil. Ne morem povedati, kako mi je bilo žal, da sem izgubil tega človeka, ki mi je bil v bedi moj edini prijatelj, in samo njemu se imam zahvaliti, da sem se maščeval nad morilcem svoje sreče.

Nekoč vstopi Janez s sledečo novico k meni:

Gospod, prične govoriti, bil sem v mestu. Ko sem šel mimo gostilne, sem videl, kako je vrgel gostilničar vmazanega in raztrganega človeka čez prag, ki je bil

grozno pijan. Bil je tako pijan, da je kar obležal na cesti, in se ni mogel premakniti z mesta.

No, in kaj to zanima mene? vprašam.

Ne vem, toda ko je letel, je imenoval vaše ime . . .

Moje ime?

Da, vaše in nekega gotovega Gvadanija ali Glabány ali kako . . . ne spominjam se več. Rekel je: Podaj mi roko, prijatelj Anderlaki, prosim, podaj mi roko, jaz, jaz vidim zelo slabo, prosim, pelji me, ker ti veš, kaj Gvadáni ali . . . na, kako se že imenuje . . . in pričel je govoriti v verzih . . .

Oh, to je Hiripil sem zavpil ves srečen.

Torej poznate tega človeka resnično? Res?

Prav dobro . . .

Smešna stvar, moram reči . . .

Pojdi tja, kjer si ga videl in takoj ga pripelji sem. Vzemi s seboj še enega slugo, ker bi ga sam morda ne mogel pripeljati.

In kdo je ta človek?

Prav tak prijatelj, kot si mi ti!

Vaš prijatelj? neverjetno . . .

To mi boš verjel, ko ti bom povedal najino povest; toda sedaj ne utegnem.

Pohiti, da ga še dobiš tam!

Janez in sluga sta pripeljala Hiripija nezavestnega. Drugi dan opoldne se je prebudil zdrav.

Ali me še poznaš, prijatelj Gašpar? sem ga nagovoril,

Hm, od glave do nog bi te spoznal, «a čez to mejo bi si ne upal, in ne prisežem, ako si še moj blagajnik,» je odgovoril Hiripi in se čudil meni in krasni sobi, kjer je bival sedaj.

Le primi me in videl boš, da sem tvoj blagajnik ... in to ime si hočem v bodoče res zaslužiti ...

Toda jaz ne razumem tega in to mi moraš razložiti!

To je pač lahko razumljivo, sem mu rekel. Ena beseda ti razloži vse: Tekom dveh tednov sem postal gospodar tisočakov in stotisočakov ...

Tisoč in stotisoč goldinarjev, se je čudil!

Usta je imel odprta, prijel se je za glavo ter hotel potegniti z glave čepico, katere pa sploh ni imel. — Sedaj pa v resnici ne vem, kako naj te nazivljem, je nadaljeval plašno.

Imenuj me tako kakor prej, svojega prijatelja, sem ga osrčeval; čeravno nisi moj pravi prijatelj, ker si mi napravil toliko skrbi.

Jaz? Kako to?

Zato, ker si odšel iz krčme in me pustil samega, in sem že obupal, da bi se še kdaj videla ...

Ti si obupal, jaz pa sem bil proklet, da, proklet sem bil, ker sem moral piti vino pomešano z vodo.

Ti si pil vodeno vino?

Da, prijatelj! Kadar sem pil vino, sem se jokal in solze so mi padale v kozarec in te solze so tekle zaradi tebe.

Zakaj nisi prišel v gostilno nazaj?

Ker nisem znal več v gostilno! Moj prijatelj!

Ti si bil enkrat tam, kakor sem čul...

Da, ker takrat sem bil trezen, Bog mi grehe odpusti! Toda od tedaj so bili zame slabi časi.

In kje si pustil svojo dobro obleko?

Ti me še vprašaš? Ali ne veš, kakšni paganski ljudje so ti gostilničarji? Najprej izsesajo ves denar iz mene in potem še obleko...

No, to nič ne stori! Saj dobiš drugo in kolikor je hočeš! Sedaj govoriva o prihodnosti, prijatelj Gašpar! Ti si bil temelj moje sreče, ti si delil z menoj bedo, in jaz bom delil s teboj bogastvo. Ti ostaneš pri meni do smrti, vsako željo ti hočem izpolniti. Samo nekaj te moram prositi, prijatelj opusti malo pijančevanje...

Jaz ostanem pri tebi do smrti, če mi tudi vsake želje ne izpolniš, samo tega ne zahtevaj od mene, prijatelj...

Torej si nepoboljšljiv, Gašpar?

Prijatelj, človek mora imeti značaj, trden značaj!

Torej v božjem imenu! Stori, kakor hočeš, samo ostani pri meni.

Sklenila sva skupaj živeti in umreti.

Čez nekaj dni pa je že prišel z važnim obrazom k meni in mi rekel:

Ali veš kaj? Jaz mislim nekaj...

No?

To mirno življenje ni vredno ničesar, pojdemo na kmete...

Zakaj?

Da bi se zabavala, kakor nekdanj...

Kakor nekdanj?

V onih časih ali veš...

Toda kaj misliš? Ali ti tukaj česa manjka?

To mi ravno manjka, da mi ničesar ne manjka...

Bodi pameten, Gašpar!

V tako mirnem življenju človeku zastane vsa kri...

Bodi odkritosrčen, Gašpar! Morda ti kaj ni prav, ali česa pogrešaš tukaj... govori, želja se ti bo takoj izpolnila...

Kar si mi povedal, je samo pripovedka, ljubi prijatelj!

Lahko rečem z Gvadanijem: »— V materinem telesu in na njenih prsah se mi ni godilo bolje, kakor pri tebi«; toda jaz moram proč in ker ne moreš brez mene živeti, moraš z menoj, upam...

Jaz, Gašpar, kam misliš? In moj sin...

Ti imaš resnično še sina! Torej se morava ločiti; srce mi poka, ločiti se pa morava...

Te ne morem zadržati?

Resnično ne.

Torej pojdi! Obljubi mi, da se zopet vrneš.

To ti obljubim in ti prisežem! Prijatelj!

Če kaj potrebuješ?...

Pridem takoj!

Jokaje se je poslovil in odšel. Čez nekaj mesecev se je vrnil in ostal pri meni par dni ter zopet odšel. To je trajalo 8 let, nikdar ni ostal pri meni delj časa kakor teden dni. Nekoč je prišel k meni bolan in me ni mogel zapustiti.

Žalosten sem stal poleg njega, ko je umiral; zadnje njegove besede so bile:

Ljubi prijatelj, samo eno obžalujem v svojem življenju: tako sem se bal vode, in sedaj umrjem na vodenici.

Nato je pričel citirati nekaj iz Gvadanija, toda smrt je mu zaprla ustnice. Slovesno sem ga dal pokopati. Na grob se mu postavil mramornat steber, kamor sem dal vrezati besede:

Tu počiva
Pijanec Dobrovoljček,
Njegovo ime
je neizbrisno zapisano v srcu
njegovega edinega prijatelja.
V miru počivaj!

20.

Bilo je eno izmed onih jesenskih popoldnevov, ko se nam zdi, da je vsa narava zamišljena v sanje in da dremlje... in če slišimo šum, se nam zdi to nekaj čudnega.

Človeški glasovi, zvonjenje zvonov in soloh vse se nam zdi drugače kot prej kdaj... zdi se nam kot

da to ni iz sedanjosti ampak, da prihaja iz daljne prihodnjosti, utrujeno k nam. Ob taki priliki gre človek najrajši v svojo sobo, sede k peči, ali pa hodi po sobi gor in dol, ne govori sam, ampak njegovi spomini. Dva sva bila v sobi. Janez in jaz. On je tiho sedel pri peči in kadil, jaz pa sem hodil po sobi ves zamišljen. Slednjič sem sedel na okno in gledal v daljavo brez vsakega cilja. Moj pogled je obvisel na orehu, ki je stal na dvorišču.

Janez — sem pričel, poglej vendar, nikake sapice ni, in kljub temu odpada listje od drevja...

Kakor z naših glav lasje, je nadaljeval Janez.

Nekdaj, sem pristavil jaz, je bilo to listje tako zeleno in sedaj je popolnoma rumeno.

Nekdaj, pravi Janez, so bili naši lasje tako črni in sedaj so sivi.

Staramo se, prijatelj, mi se staramo vedno bolj in bolj.

Kdaj si bil ti rojen?

Letnice ne vem povedati, vem le to, da sem nedavno izpolnil 41. leto.

Sedaj štejemo 1818, torej si bil rojen 1777. dve leti pozneje, nego jaz, ki sem star 43 let.

In Valentin?

On je leto mlajši, kot sem bil jaz, ko je bil rojen. Enoindvajset. — Moj Bog! Meni se zdi, kot da je bilo včeraj, ko ste po daljši odsotnosti prišli k nam; in vendar je že 11 let. Kako čas mine!

Cas miruje, prijatelj Janez, toda mi hitimo nazaj, tako kot rak, zato niti ne zapazimo, kdaj pademo v jamo, ki se imenuje grob.

Nastala je tišina, obadva sva molčala.

Vstal sem in začel zopet meriti sobo. Hodil sem tiho, melanholično in poslušal tiktakanje ure...

Topot konjskih kopit me zdrami.

Pogledal sem skozi okno, moj sin je prišel. Konj, na katerem je jezdil, je bil ves umazan, njegove žile so bile napete, nozdrvi je imel široko razprte, in iz njih se je valila sapa. Ko je stal, je iztezal svoje noge in trepetal. Tudi Janez je prišel k oknu ter zmajal z glavo, ko je ugledal utrujeno žival in rekel:

Oh, oh, Valentin si že zopet ubija glavo, kako bi to žival izmučil do smrti, kakor jih je že več...

Pusti mu veselje, sem mu dejal; saj jih je še dovolj v hlevu...

Toda z onimi vred, ki so že poginili, bi jih bilo še mnogo več, pripomni Janez.

Sin je stopil s konja, ga pobožal po vratu in ga spustil v hlev, nato je prišel k nama.

Ampak Valentin, za Boga, zakaj vendar tako mučite ubogo žival? ga je opominjal Janez.

Že zopet nauki, Janez? že zopet? pravi sin. Pravimate, le poučite me...

To vem že dolgo, da je vsaka beseda izgubljena.

Toda, Janez, kaj hočem početi? Jahati vendar moram, in če sedim na konju, se vendar ne morem

dolgočasiti, kot da imam osla pod seboj. Potem pridem v ogenj . . .

Kar se čestokrat zgodi, poseže vmes Janez.

Je že mogoče, pravi sin, mogoče. Torej če pridem v ogenj, spodbodem konja; in ta neumna žival misli, če jo spodbodem, da hočem z njo loviti ptice, ali pa, da se mi zemeljsko življenje studi in hočem v nebesa.

Že prav! Le mučite ubogo žival še dalje tako.

Če moram koga mučiti, mučim rajši žival, kakor človeka. Vas ne morem jahati, tudi bi bili že prestar konj, Janez.

Vi znate lepo govoriti, ker ste mladi: Toda tudi vi se boste enkrat postarali.

In danes sem imel poseben vzrok priti v ogenj, je pristavil Valentin. Videl sem krasno deklico . . .

Tako! Valentin to pripoveduje vselej, če pride odkod . . .

Ker vedno kako vidim. Priznati moram, da take še nisem videl.

Tudi to ni povedal prvič.

A gotovo zadnjič, ker lepše si sploh misliti ni mogoče. Vi se smejete Janez? . . . Pri Bogu, rečem vam, če bi vi to deklico videli . . . ampak kaj govorim? Deklica! O žal, da ni izraza, ki bi opisal tako bitje! Lepša je kot angeli, in angele si mislimo lepše od deklic. Rečem vam, Janez če bi jo le videli: Vsak las, ki vam je že izpadel, bi vam na novo zrastel, in vsak

vaših sivih las bi postal črn, . . . kratko rečeno iz starega Janeza bi postal mlad Ivan, ha, ha, ha!

O, kako lepo! zavpije Janez. Jaz bom še doživel, ko boste govorili v verzih, kot umrli gospod Gašpar Hiripi.

Približno so minula 3 leta od tedaj, ko sem ga spremil tja, kamor ga ni spremila njegova žeja, na pokopališče.

Blagor onim, ki v življenju nikomur niso storili nič žalega, in razveseljujejo še po smrti one ki so jih poznali. In zgodovina molči o njih, ki so druge spravljali v smeh, zapiše pa imena onih, ki so bili vzrok, da so se jokali tisoči in milijoni ljudi.

Prijetni vonj pride in izgine brez sledu; grozeči vihar pa pušča posledice za sabo . . .

A jaz govorim zastonj o lepoti te deklice, pravi moj sin; če še tako dolgo govorim, ostanem tam, kjer sem prišel. Hotel sem jo tudi slikati, samo hotel, ker nisem bil v stanu. Z eno besedo: lepa je. Najbrže je revna, kot sklepam po njeni obleki; vendar pa je morda samo zato ustvarjena kot ubožna deklica, da se njena lepota še bolj kaže. O, ve prismojene gospodične, pojdite k njej in se naučite, da ne stori obleka deklice lepe! V mestu mi je postalo dolg čas, zato sem jahal na kmete; skoro pri zadnji hiši sem ugledal to Venero. Pred njeno hišo stoji majhen vrt, tam je stala in ogledovala zadnje cvetice; ker večji del cvetk je že pomrlo. Ne vem, ali zato, ker je jesen, ali iz nevoščljivosti, ker

je vrtnarica tisočkrat lepša, kakor vse one cvetke. — Prijezdil sem s konjem bliže ter poprosil deklico za cvetlico, ki mi jo je podarila, a sem jo pri jahanju srečno izgubil, . . . no, nič ne dé. Jutri pohitim zopet ven, če bo na vrtu, jo prosim za drugo. Ko mi je podala cvetico, sem spodbodel konja, da je poskočil tako visoko, da bi utrgal zvezdo z neba ter jo podal deklici namesto cvetke . . . Sedaj sem se šele spomnil, da je bil dan in ne noč. Zakričala je, zavpila iz strahu, kar sem spoznal z njenega bledega obraza, ko sem se še enkrat ozrl nazaj. Ko sem se vrnil, sem gledal skozi njeno okence. Moja krasna vrtnarica je sedela pri oknu, in odkril sem se ji in pokimala mi je v pozdrav. Sedaj sem se spomnil, Janez, kam ste dejali zadnjič mojo sabljo?

Čemu zopet potrebujete sabljo? ga vpraša Janez.

No, čemu pa je sablja poštenemu človeku? pravi moj sin; če ne zato, da se neznačajnežu napišejo na obraz besede: Pobiljšaj se!

Za Boga! zavpije Janez, že zopet dvoboj?

Že zopet! že zopet? pravi Valentin hladno, 21 let sem že star in sem se šele 10 krat dvobojeval. To je komaj vsako drugo leto enkrat! Sram me je.

Boste videli Valentin, da boste še padli v dvoboju . . .

Janez je prerokoval zopet slabo, ker sin ni umrl v dvoboju.

In če bi se tudi zgodilo to, je rekel Janezu, jaz kaznujem neznačajneže toliko časa, kakor dolgo mi je mogoče. Ne bojte se za me, za življenje in smrt se ne bojujem z nikomur, samo zaznamujem si one, ki mi ne ugajajo, da jih v drugo spoznam. Jaz se ne hvalim! Če odložim obleko, ne zapazite na meni več kakor samo 2 rani. Deset dvobojev in 2 rani, to ni primerjati!

In s kom se hočete zopet bojevati? vpraša Janez.

Z nekim ničvrednežem, podlim tepcem, s tem Deregijem, ki je bil nekdanj moj součenec.

Ko sem danes jahal, sem ga kmalu došel.

Tudi on je jahal. Nasproti mu pride berač, in ker ni stopil v blato, da bi se konju umaknil, ga pahne ta ničvrednež naravnost v blato. Nič me ne užali bolj, kot če se z revežem v moji navzočnosti tako dela. Da sem imel pri sebi orožje, bi ga gotovo prebodel.

Ko sem jahal mimo njega, sem ga močno z bičem udaril po hrbtu. To mu ni zadostovalo, zato hoče jutri zopet svojo kri prelivati. Z veseljem! Starca sem vzdignil iz blata, ter odjahal naprej...

Tak je bil moj sin v 21. letu.

In v svojem 22 letu?

Je umrl. Na vislicah. Po nedolžnem.

21.

Naslednje jutro je odšel moj sin od doma zelo zgodaj na dvoboj in ko se je vrnil, je dejal hladnokrvno: Zadal sem mu poštene rane.

Dopoldne je jezdil na sprehod in ko se je povrnil, je dejal navdušeno:

Dobil sem cvetlic!

22.

Bilo je proti mojemu principu, da bi se kdaj vtiikal v ljubezen svojega sina, zato ga nisem prav nič povpraševal o deklici, ki mu je, kakor sem spoznal, vedno bolj in bolj ugajala. Premišljeval pa sem mnogokrat, kako se je moglo zgoditi, da sem se jaz, ko sem Rožo zagledal, takoj vanjo silno zaljubil, medtem ko se je večala v pravi ogenj ljubezen do nje pri mojem sinu zelo počasi. O vsakem čuvstvu se lažje določijo kaka filozofska pravila kakor v ljubezni; vsa druga čuvstva so v človeški duši kakor studenci in reke, ljubezen pa zagonetno morje ali pa je vse drugo kakor majhne zvezdice, ljubezen pa komet brez cilja.

S tisto matematično točnostjo, ki je lastna vsem zaljublencem, je hodil v tisto hišo na kraju mesta, in ko ni bilo več rož, je prinašal domov poljube svoje ljubice. Toda prišla je pomlad in prinašal je rože in poljube. Do tedaj nisem opazil pri njem nikakega zanimanja za rastlinstvo, ljubil je bolj šport: plavanje, jahanje, borenje, zdaj pa je naenkrat opustil vse to in vzljubil rože. Šopke, ki jih je dobival od svoje ljubice, je negoval z največjo skrbnostjo in nekoč, ko je ravno zalival rože v vazi, me je povprašal:

Oče, če bi se mi vzljubilo, da bi se poročil s to deklico, ali bi mi ti dovolil?

Zakaj ne, moj sin?

No, ker je revna . . .

Jaz sem bil tudi reven . . .

In tako navadnega in nizkega stanu . . .

Jaz sem tudi takega . . .

Torej bi mi ti ne nasprotoval?

Prav gotovo ne, moj sin!

Ti si dober! . . .

Izpolnujem samo svojo očetovsko dolžnost in nič drugega. Torej misliš že na zakon!

Le redko kdaj! Toda zadnji čas sva si postala tako nekako ožja in jaz se počutim v njeni bližini zelo zadovoljnega.

In ona je tako dobra in me tako ljubi! Da, še v tem trenutku pohitim k njej in povem vsem, da sem se odločil, da Lujizo poročim na vsak način in to čim prej, tem rajše! . . .

Ej, ko bi še živela vaša stara mati, je opomnil Janez — kako bi bila starka vesela! Bog daj pokoj njeni duši, toda Valentin —

No, kaj je, Janez? ga je vprašal moj sin.

Hotel sem vam nekaj reči . . .

No, kaj, Janez?

Nekaj . . .

Toda jaz vendar ne morem uganiti tega nekaj! . . .

Torej . . . ali jaz vas ne maram razžaliti . . .

Vi me sploh ne morete razžaliti, Janez, samo govorite!

Ako mi obljubite, da —

Vse obljubim, samo govorite!

No, hotel sem reči, hm, če bi prišlo potem, ko boste poročeni kdaj tako . . . da bi potrebovali kakega krstnega botra, bi bil jaz neizrečeno vesel, ko bi izbrali mene. Toda ne bodite hudi, jaz sem samo tako mislil . . .

Dobro ste govorili, Janez, mu je pritrdil moj sin — toda bodite prepričani, da bi bil jaz storil tako, kakor želite, tudi če bi ne slišal teh vaših besed!

In nato je odšel moj sin k svoji ljubici, jaz pa sem ostal doma z Janezom, ki se kar ni mogel načuditi mladi sreči, ki jo skoro doživi, ako se poroči moj sin . . .

Naenkrat pa je prijezdil moj sin v divjem galopu na dvorišče. Konj je krvavel od zbadanja ostrog a tudi njegova obleka je bila vsa krvava.

Križ božji, kaj se je zgodilo, moj sin!? sem ga vprašal prestrašeno.

Našel sem ljubico v naročju nekega drugega, je izhropel težko izmučen . . .

In kaj pomeni ta kri na tvoji obleki?

To je kri njegova . . .

Kaj si storil, moj bog!?

Umoril sem ga!

Grozno! In kaj hočeš sedaj storiti, moj sin?!

Počakal bom, da pridejo in me odpeljejo . . .

O, moj sin, tega ne smeš!

Pa kaj naj storim!?

Beži! Beži!

Toda kam?

Vseeno, kamorkoli že; samo proč od tukaj, daleč v tujino, kjer te ne zaslede. V tujino, moj sin in hitro, hitro! . . .

Meni je zdaj vseeno, oče!

Toda meni ni, moj ljubi sin!

Odpusti ljubi oče, náte nisem mislil — Dobro. Torej grem. Naj mi hitro Janez osedla konja, kajti ta pogine v kratkem, preveč je bežal!

Janez je planil iz sobe kakor blazen, da osedla konja.

O moj sin, govori vendar, kako se je zgodilo!

Stopil sem in zagledal sem jo sloneti na prsih Deregija . . . ne vem, kje in kako sem dobil nož, a toliko vem, da sem mu ga porinil naravnost v srce. In prav tako bi se bilo zgodilo tudi z njo, da me ni rotila, da ljubi samo mene in da jo je k vsemu temu prisilil oče . . .

Kmalu nato sva se ločila težko . . . težko . . . toda bilo je prepozno: spodaj na dvorišču so ga že čakali biriči . . .

Stari Deregi se je zarotil, da uniči morilca svojega sina čim prej in to je tudi dosegel; kajti skoro je ni na svetu stvari, ki bi je bogataš ne mogel doseči.

Deregi je bil mnogo bogatejši od mene.

Moj sin je bil obsojen na vešala.

Zadnjo noč njegovega življenja sem prebil pri njem v ječi.

Ako poznate kakega očeta, ki ima tako lepega, tako značajnega in veledušnega sina, kakor sem ga imel jaz in da mora prebiti z njim poslednjo noč njegovega življenja pri njem v ječi, potem pojdite in ga vprašajte, če je na svetu kaka ból večja, kot je bila našega Izveščarja in večja kot različnih mučenikov in slišali boste:

Da!

Proti večeru istega dne sem se priplazil v bližino jetnišnice in čakal, da je počasi izginilo tisto brezsrčno ljudstvo, ki ima za obsojenca prav toliko usmiljenja in srca kakor za teleta, ki ga žene mesar na klavnico.

Naposled je postalo okrog jetnišnice tiho in mirno, ljudje so odšli k počitku, da sanjajo o krasoti in razkošnosti prihodnjega dne — ja: pa sem počasi prilezel iz temnega koticika, kjer sem bil skrit in odšel k svojemu sinu.

Janez je bil pri njem in molil in jokal... moj sin pa ga je tolažil.

Pomislite, moj sin ga je tolažil!

Molče sem segel po njegovi roki, kaj pa sem hotel tudi reči, mogoče:

Dober večer!

Sedel sem poleg njega in glava mi je klonila nizko kakor zrel klas.

Da, saj moja glava je tudi bila kakor zrel klas polna in težka temnega prokletstva.

Cemu žaluješ, ljubi oče? je pričel moj sin — veseli se, da zapuščam ta nesramni in neznačajni svet.

Toda zapuščati ga tako . . . moj ljubi sin —

Kako? Ali ni vse v redu? Plevel se pusti, da raste, kakor hoče in kolikor časa hoče, žito pa se požanje. To je pravica sveta! Bodi prepričan, da lahko rečem: Kolikor solz je Deregi iztisnil drugim iz oči, toliko sem jih jaz osušil in obrisal. Usmrtil sem ga, zato moram umreti, kajti tu velja pregovor: življenje za življenje, ne glede kakšno življenje in za katero življenje . . .

Nato je umolknil in molčal sem tudi jaz, ker nisem vedel, kaj naj mu na vse to odgovorim.

V ječi je bilo tiho, slišal sem samo težke korake zunaj sprehajajočega se stražnika in Janezovo ihtenje.

Tako je počasi minula noč. Molčali smo več, kakor govorili in moj sin je parkrat pristopil k brleči sveči in odstranil utrinek.

«Kaj ti pade za božjo voljo na misel,» sem ga opomnil — da se brigaš celo za ogorek sveče?

«Ker hočem videti natanko tvoj obraz, ljubi oče,» mi je odgovoril — «saj ga itak ne bom gledal dolgo in potem ga ne vidim nikoli več! Kajti jaz ne verujem v posmrtno življenje. Življenje je vendar življenje, pa naj si bo že tu ali tam, tako ali tako, človek pa vendar ne more toliko grešiti, da bi ga bog kaznoval z dvojnim življenjem. Moje premoženje me ni osrečilo, kaj sem imel od tega, če sem bil sit jaz, a sem se zave-

dal, da je okrog mene sto in sto lačnih?! In če sem pomagal, kolikor in kolikim sem pač mogel, me je zopet pekla vest, ker nisem mogel pomagati vsem, ki trpe pomanjkanje. Zakaj nima človek samo enega očesa in dveh src, da bi videl samo polovico zemeljskega gorja in čutil dvojno vse človeške težave. Ti me poznaš, ljubi oči in nisi videl enkrat rose mojih oči, ki bi padala na rože moje mladosti in obraza, ki so ga močile že tolikrat grenke solze. Jaz ne umiram kot strahopetnež! Hrabro hočem stopiti pod vešala, kjer so obesili že marsikoga drugega, ki je bil nedolžnejši od mene! Jaz umrjem v par urah in to je prav, da umrjem, kajti sedaj me bosta objokovala samo vidva, no mogoče še tretji, ako pa bi živel še dalje, bi bilo morda pri mojem grobu mnogo solzorosnih oči in ti ljubi oče veš, da jaz tako težko vidim solze...

Tako je govoril moj sin do zore, ki naju je ločila — ločila za vedno... Poklical sem Janeza, ki je s solznimi očmi utrujen zaspal...

Ah, ta ločitev — jaz je ne morem popisati!...

Odšla sva proti domu.

Okna mojega stanovanja, ki so gledala na ulico, sem zadelal z deskami, da ne vidim in ne slišim ničesar...

Zgrudil sem se v naslonjač in tisti hip so bile moje misli tako zmedene in trudne, da se skoro nisem zavedal, kaj se ima vsak hip zgoditi z mojim edinim otrokom. Zdelo se mi je samo, da nastopi vsak trenotek

konec sveta in jaz sem bil udan popolnoma v ta sladki konec...

Nenadoma zaslišim pod mojim oknom nek vrišč.. vozovi so drdrali mimo in slišal sem popolnoma natanko peket konjskih kopit...

Planil sem kvišku in se skrila v najtemnejši kot, mašil sem ušesa, da ne slišim ničesar — toda slišal sem vendar vse in tako natanko kot da sem stal na ulici. Počasi se je ves ta šum in hrup oddaljil — zope, sem se sklonil kvišku in prisluškal in bilo je — mirno...

Janez je sedel tam v drugem kotu in tiščal glavo z obema rokama.

Pomisli, sem mu dejal — kako neumne, kako blazne sanje sem pravkar imel. Zdelo se mi je, kot da so pravkar mojega ljubega sina obesili na vešala in jaz sem slišal krik in vik — ne vem če se mi je zdelo.

Ne ni se vam zdelo, mi je odgovoril Janez — to se je tudi resnično zgodilo. Tudi ta hrup ste lahko slišali, saj so šli pravkar mimo.

Mimo? S kom?!

Z Valentinom!

Z mojim sinom?

Moj bog — da!

O ti tisočkrat prokleti rabelj, tako mi hočeš torej ugrabiti edinega sina?!

Toda pomirite se vendar ljubi gospod, je prošil Janez...

Torej reci, da si lagal in takoj sem miren!

Ko bi le mogel.

Torej se je zgodilo res. In mi dva sediva tukaj in drživa križem roke, kot da se ni prav nič zgodilo!

Toda kaj hočeva storiti — zanj ni več nobene rešitve!

Nobene rešitve?! In jaz ga bom vendar rešil — iztrgam ga naravnost iz rabljevih rok!

Vi vendar ne morete k njemu!

Zakaj ne?

Ker je okrog njega sto in sto ljudi!

In takrat bi se bil gotovo zgrudil, da bi mi ne bil priskočil na pomoč Janez.

Ti prijatelj moj, sem nadaljeval — ali si že bil kdaj pod streho?

Da!

Ali se vidi iz podstrehe do tja . . . kjer hočejo umoriti mojega sina?

Toda kaj nameravate?

Prašam samo ako se vidi?

Da.

Potem grem gori...

In...

Hočem vedeti, vedeti na vsak način ali je resnica kar slišim ali so samo sanje...

Bežal sem pod streho, hlastno sem pogledal skozi malo okence, toda videl nisem nič, ker je solnce pravkar vzhajalo... Položil sem roko nad oči, da jih zasenčim

in videl sem razločno, kako je rabelj mojemu sinu pravkar zlomil tilnik — — — — —

23.

Bila je viharna noč.

Pojdiva prijatelj! sem rekel.

Ostanite, gospod — mi je odvrnil — bova že opravila.

Ne Janez, k temu svetemu delu ne sme nikdo razun naju položiti svoje roke. Pojdi!

In šla sva, da pokopljeva mojega sina.

Bilo je temno, veter je žvižgal in dež je padal curkoma. Ulice so bile prazne in midva sva se morala z vetrom skoro boriti, da sva mogla naprej.

In hodila sva dolgo. Ko sva prišla tja kamor sva hotela, je dež ponehal, oblaki so se raztrgali, da je za hip pogledal na zemljo mesec, a veter je divjal še vedno in še skoro bolj nego poprej. Veter je žvižgal . . . žvižgal in majal in gugal mojega edinega otroka. Ko sem stopil k njemu sem se sklonil in poljubil njegove bose noge s katerih je sezul rabelj tudi čevlje.

In to se je zgodilo ravno na tistem kraju, kjer me je pred dvaindvajsetimi leti Ternej v dvoboju težko ranil.

Z Janezovo pomočjo sem snel svojega sina z vešal in ravnal pri tem z njim tako nežno kakor mati s svojim dojenčkom. In ravno v trenutku ko sva ga pazno položila na tla, je izza oblakov pogledal mesec. Posinjel

je njegov obraz, oči so mu bile izbuljene in jezik mu je grozno izstopil. Odvozljal sem mu vrv in poljubljal tisto plavo progo, ki jo je pustil na njegovem vratu. Mislil sem, da ga moj poljub zopet oživi, toda on je ostal — mrtev.

Božal sem njegov obraz in gladil njegove lepe črne lase, ki so mu padali mokri od dežja globoko po čelu in šepetal venomer:

Vzbudi se moj ljubljeni otrok, moj ljubljeni sin! . . .

Toda on se ni zbudil, samo njegove oči so strmele izbuljene vame.

Naložil sem ga na hrbet in ga nesel na pokopališče. Kdor je nesel kdaj v svojem življenju tako težko breme, ta ve kako težak je svet in življenje . . . meni se je zdelo, da nesem ves svet . . .

Ha! sem zaklical med potjo — ali nisva pozabila vrv?!

Ne gospod, saj ste jo vzeli seboj, mi je odvrnil Janez.

Tako je prav, sem mu odgovoril in nadaljeval svojo grozno pot.

Prišla sva na pokopališče in sva ga zagrebla.

Toda v mestu se je zvedelo, da je obešenec pokopan na blagoslovljenem pokopališču, kjer spe večno spanje samo pošteni ljudje in so ga hoteli izkopati.

Toda jaz sem bil hitrejši nego oni, dal sem sam zopet izkopati svojega sina in ga odpeljati daleč . . . daleč proč . . .

Ubogi moj sin, niti po smrti mu niso privoščili miru. —

Toda sedaj spi mirno!

Sredi divjega gozda je majhna planjava, vsa obdana s košatimi smrekami in na tisti planjavi stoji velik kamen z napisom:

MOJ SIN.

24.

Po polnoči sem prišel od pogreba svojega sina. Tisti dan sem pretrpel toliko, kot ni noben človek od začetka in ne bo do konca sveta. Izmučen na smrt sem se zgrudil skoro nezavesten na ležišče, da zaspim ali umrjem. Toda umrl nisem in zaspati tudi nisem mogel. Vse moje življenje, vsa groza in vsi dogodki davnih in bližnjih dni so mi vstajali pred očmi in šele proti večeru drugega dne sem se nekoliko umiril in skušal zaspati, pa takrat sem zaslišal pod svojim oknom:

Matija Andorlaki! Ali poznaš moj glas!? Dolgo časa ga že nisi slišal! Jaz sem tisti berač katerega hčerko je ljubil tvoj sin in tisti človek, ki je prisilil svojo hčer, da je gnala tvojega sina v obup. Da, jaz sem tisti berač, ki je bil nekdanj imovit gospod in ki si ga ti uničil. Glej moje ime je Baltazar Ternej. He, Matija Andorlaki, ti si napravil iz mene berača, jaz pa sem tiral tvojega sina na vešala!

To se je zgodilo pred šestindvajsetimi leti, ko sem bil star štiriinštirideset let, zdaj pa sem jih sedemdeset. Teh šestindvajset let sem preživel tu v divjem gozdu, poleg groba svojega sina v neki mali uti, ki sva jo postavila z Janezom. Malo ljudi sem videl od takrat in malokdo je videl mene in ti ki so me videli, me imenujejo — gozdnega moža.

Ko sem zapustil človeško družbo, je bila moja duša tako trudna, da skoro v meni ni bilo nič življenja . . .

Prodal sem vse in sem rekel Janezu :

Prijatelj moj, zdaj sem kakor osamljeno suho drevo, ki mu je odpadlo vse listje, samo nekaj je še na tem drevesu in to si ti. Toda tudi ti moraš odpasti, ker se spodobi, da je drevo po zimi popolnoma golo. Ločiti se morava, prijatelj moj! Jaz ne morem ostati in še dalje živeti med temi ljudmi, ki so gledali smrt mojega sina s tako mirno krvjo. Ti pa ne moreš iti z menoj, ker ne maram, da bi se zaradi mene odtegnil svetu, ki te morda miče . . . in kjer doživiš še morda kako veselje . . .

Na kako veselje naj še upam, mi je odvrnil Janez — ako sem daleč od vas?! In zdaj, ravno sedaj, ko nimate nikogar več svojih na svetu, naj vas zapustim!? Ne, nikoli ne! Vi me lahko podite od sebe magari z bičem, toda vrnil se bom zopet kakor zvest pes in ako

umrjete, sedem na vaš grob in ostanem tam in se ne ločim od vas, dokler ne umrjem lakote!

In Janez je šel z menoj. Oblekel sem se v raševino in tako sva odšla in vzela saboj moje stotisoče.

S tem denarjem — sem si mislil, ki sem ga pripravil za svojega ljubljenelega sina, se ne bo nikdo okoristil. Nikdo, kajti zakopljem ga tam kje daleč v gozdu. Ko sva dospela po dolgi in mučni hoji na tisto majhno planoto, kjer se je nahajal grob mojega sina, so kamnite mumije mojega spomina zopet oživele.

Od svoje mladosti nisem molil. Zdaj pa sem nehote padel na kolena, sklenil roke, se ozrl k nebu in molil:

Bog! Tako dolgo mi ne vzemi življenja, dokler ni maščevana smrt mojega sina.

In to je bila moja vsakdanja molitev šestindvajset let. Tam sem jo zmolil vsak dan poleg stebra ležeč na kolenih, v lepem in slabem vremenu poleti in pozimi, spomladi in jeseni: Nobena pot ni vodila v to dolino, noben človek ni hodil vanjo. Samo Janez in jaz, midva sva bila edina živa prebivalca. Govorila sva pogosto o preteklosti, ko smo bili še štirje, Gašpar Hiripi, moj sin, on in jaz; potem sva prišla na sedanjost, ko sva samo dva še on in jaz.

Morda bo kmalu ostal eden sam, in slednjič niti eden, sem dejal, in zamišljeno sva umolknila oba.

Najin živež sem prinesel zdaj jaz, zdaj Janez iz bližnje vasice. Dela nisva imela mnogo, in kar je bilo

težav, sva jih prenašala skupno. Midva nisva več bila gospod in sluga. Od časa do časa sem šel v mesto, kjer je pretekel velik del mojega življenja, in kjer me ni poznal nikdo več. Z velikim trudom in težavo sem izvedel za Terneja in njegovo rodbino. Ternejeva žena in eden njegovih otrok je že zdavnaj umrl; Lujiza, ljubica mojega sina, je žalovala in jokala nekaj tednov za svojim ljubimcem, in se je čez nekaj mesecev poročila s sinom tistega tkalca, ki jo je vzel za svojo. Iz tega zakona je dobil stari Ternej, o katerem niso nič vedeli, vnuka, ki se je izučil nekega rokodelstva.

Živela sva že petnajst let v divjini.

Bilo je vroče poletno popoldne. Zrak v dolini je bil soparen, kakor bi solnce vse švoje žarke samo sem pošiljalo. V daljavi je gromelo neprestano, in grom je prihajal vedno bliže. Slednjič se je stemnilo, bilo je tako temno kakor noč. Črn oblak je zagrnil dolino pred modrim nebeškim očesom. Zadijvala je nevihta. Blisk je vdarjal za bliskom, in zdelo se je, da hoče grom raznesti skalovje in je razgnati v dolino, da jo pokoplje.

Lil je dež, kakor bi hotel odnesti kraj, kjer je ležala dolina.

Bil sem sam v koči in v skrbeh sem pričakoval Janeza, ki je par ur pred nevihto šel v vas.

Slednjič so se odprla vrata, ali ni vstopil Janez, temveč človek, ki ga že nisem videl petnajst let, a sem molil zanj vsak dan.

Bil je Baltazar Ternej.

On ni bil tako plešast kakor jaz, a zato ves bel po svojih dolgih laseh in po bradi. Na glavi je imel širok klobuk in na telesu beraške cunje.

Prenočišča bi rad pred viharjem, dober dan! je dejal na pragu.

Prenočišča? Vsakemu rad, samo Baltazarju Terneju ne! sem odgovoril.

Vi me poznate?

Matija Andorlaki naj ne pozna Baltazarja Terneja!

Kaj?! Kako? Andorlaki! . . .

Da, Andorlaki, ki te je iskal toliko let in te ni mogel najti h kateremu si pa ti sedaj zašel sam, da najdeš svoj konec!

Približaj se torej, če imaš pogum, je siknil in vzdignil svojo okovano palico.

Naglo sem poiskal v kotu še težjo gorjačo in navalil nanj. Zbežal je vun, toda jaz za njim. Tako sva si stala naenkrat nasproti! In pričel se je boj med petinpetdeset let starima možakoma. Prijel sem ga za grlo z vso močjo in ga vrgel na tla, nato sem zagrebel svoje nohte v njegove oči, ki so mu mahoma iztekale. Tisti trenotek je zatulil od strašnih bolečin kakor ranjena zver, jaz pa sem skočil na njegova prsa in curek črne krvi je brizgnil iz njegovih ust.

Ura tvojega življenja je odbila, sem mu zaklical — umrl boš, ne umrl, poginil v plamenih tega drevesa, ki ga je pravkar užgala strela.

In vlekem sem ga k gorečemu drevesu, samo dvigniti ga je bilo še potreba in bil bi v ognju.

Toda tisti trenotek me je obšla drugačna misel.

Ne, ne boš zgorel, ampak obesim te, ha, ha, obesim te na isto vrvo, na kateri je visel in umrl moj sin. Ha! Saj jo še imam!

Vedel sem, da mi ne more ubežati, ker je bil skoro brez zavesti, za to sem stopil v kočo, a ko sem se vrnil zopet na plano, se je Janez ravno vračal.

Kaj hočeš zunaj v tej nevihti? me je povprašal.

Nekoga bom obesil, prijatelj! Baltazarja Terneja bom obesil, sem mu odvrnil. Glej tukaj leži prav tak, kakršnega sem si želel!

Stoj Matija, mi je rekel Janez in me prijel za roko. Stoj, tega ti ne morem dovoliti, da bi bil ti rabelj! In prašam te, kaj bi bilo težje za tega človeka življenje ali smrt?

Življenje! sem mu priznal — da življenje. Pustiva ga torej živeti!

Potem sem se obrnil proti Terneju, ki je ležal na zemlji in vzdihoval in ječal z iztečenim očesom.

Z veseljem sem ga opazoval in mu zaklical:

Baltazar Ternej, jaz se zadovoljim samo z enim tvojim očesom, drugega pa pustim tebi, da me lahko vidiš in spoznaš, kadar se zopet srečava. Kajti mi dva se vidiva gotovo še kdaj.

Moj edini in zadnji prijatelj Janez je živel mogoče samo zaradi tega tako dolgo, da me je obvaroval umora, kajti kmalu po tistem dogodku je umrl, ko je preživel z menoj v tistem samotnem gozdu šestnajst let. In sedaj sem že deset let sam, popolnoma sam...

Tam počiva poleg mojega sina in kje bom počival jaz? Ali v tej koči ali pod prostim nebom? Ah nikogar ne bo, ki bi me zagrebel! Pa vsaj je vseeno: pod zemljo ali na vrh zemlje... ne tukaj ne tam ne bo več utripalo moje srce... Ah, to ubogo srce! Segel bi globoko tu notri v prsa in ga položil na dlan, da bi videl, kako je mogla ta uboga stvarica sprejeti in pretrpeti toliko bolečin, nesreče in gorja, ki se mu pravi življenje.

Šel sem mnogokrat v mesto, da izvem kako živi Ternej. O Baltazarju nisem mogel izvedeti ničesar, njegova rodovina je izumrla, edini vnuk je še ostal, ki se je posvetil nekemu rokodelstvu. Težko, zelo težko sem čakal, da odraste in šele čez kakih šest let po Janezovi smrti se je razvil deček v mladeniča. Poiskal sem ga, pred delavnico, kjer sem vedel, da dela, toda pogledal me je zelo začudeno.

Mladi mož, pojdite nekoliko z menoj, sem ga nagovoril.

Kam? je prašal.

Ne prašajte, samo pojdite!

Daleč?

Precej daleč.

Za koliko časa?

Primeroma — za dolgo! Recimo za en dan.

Toda, jaz moram jutri na delo.

Pustite svoje delo!

Toda zakaj?

Da postanete srečni!

Na kak način?

Prav lahko!

Toda kako?

Zato bom skrbel jaz!

Vi? Ha, ha, ha!

Čemu se smejite?

Vam!

Kakor hočete — toda pojdite, če hočete biti srečni!

Kdo na svetu ne bi hotel biti srečen — toda kam me peljete?

Toda čemu vprašujete — saj vidite, da nisem nikak otrok.

To vidim, da.

Torej zaupajte mi!

Vaš obraz sicer ni bogve kako lep in simpatičen, toda naj bo v božjem imenu!

In šel je z menoj v ta divji gozd.

Kaj je to? me je povprašal, ko je zagledal velikianski kamen na grobu mojega sina.

Berite, pa boste vedeli!

Moj sin — Vaš sin?

Da, moj sin, katerega je tvoj stari oče obesil!

Ha! je vzkliknil — in vam sem sledil, vem, da se hočete sedaj gotovo maščevati nad menoj!?

Ne govori in ne boj se, jaz se nočem maščevati nad teboj s smrtjo, nikakor ne! Le pojdi z menoj v kočo!

In plaho je vstopil.

Sedaj sem tukaj!

Dvigni to lopato!

In potem?

Zdaj izkoplji tukaj zemljo!

Zakaj?

Ne prašaj. Boš že videl!

In pričel je kopati.

Ha! Zlato! je zakričal naenkrat.

Vzemi jih vun. Vidiš, koliko jih je!

Ne morem jih prešteti!

Več jih je kakor za stotisoč goldinarjev. In veš čigavo je to?

Ne vem.

Tvoje!

Moje?

Da vse je tvoje!

Vse!?

Ne čudi se! Pozneje, ko boš že bolj pri pameti pa ti povem zakaj in kako . . .

Toda govorite sedaj, zakaj ne!

Ali si že kdaj slišal kaj o meni in tvojem starem očetu?

Vi ste Andorlaki.

Da!

Da slišal sem nekaj, toda ne mnogo!

Tvoj stari oče in jaz sva bila prijatelja. In sicer je bil on tak moj prijatelj, da mi je zapeljal mojo ljubico. Jaz sem se maščeval nad njim na ta način, da sem ga pripravil pri igri ob vse njegovo premoženje. Zato pa je on pritiral mojega sina na vešala, tega sina ki spi večno spanje pod onim velikim kamnom. In zdaj je vrsta na meni, in jaz se hočem osvetiti na ta način, da te obdarim s tem denarjem.

Ah, kako ste vi dobri!

Dober ravno ne, kajti polovico tega denarja je tvojega starega očeta, torej imaš do njega pravico!

Kako se naj vam zahvalim!?

Nikakor! Nič hvale ne potrebujem. Ali ti je prav, si zadovoljen? Kaj?

Če mi je prav? Ali sem mogel dozdej upati, da bom vsaj stoti del tega zaslužil, jaz uhogi rokodelec?

Ali denar je spolzka stvar. Človek niti ne ve, kdaj se mu izmuzne iz rok. Na vsak način pa bi jaz rad zagotovil tvojo bodočnost. Ako izdaš ta denar —

Oh, kako naj se vam zahvalim, gospod —

Ako pa zapraviš denar — čakaj, nečesa sem se spomnil. Zdaj ti ne dam vsega v roke; bolj gotovo je, ako ostane pri meni. No, ali si zadovoljen, ako ti dam sedaj samo petdesettisoč goldinarjev?

Seveda sem, in če mi daste tudi manj; kakor hočete, tako bom pa ravnal.

Torej tu imaš petdeset tisoč goldinarjev. Ako ti pa poidejo, pridi k meni brez skrbi! Dam ti zopet toliko, ali pa dvakrat toliko, kakor se mi bo zdelo. Ne rečem ti ravno, da moraš zapravljati, a skopariti ti tudi ni treba, ker ni bolj grde umazanosti na človeški duši kakor je skopost. Kaj boš zdaj napravil najprej?

Zdaj napravim najprej skušnjo za mojstra in si omislim nato veliko delavnico.

Ne bodi tako neumen! Toliko denarja in delavnica! Hudiča! Zakaj bi ostal rokodelec, če si pa lahko neodvisen gospod?

Zares, imate prav, a moja pamet ni čisto zdrava. Da, gospod, bom, in se oženil.

Vidiš, to je pametno. Ali si že izbral katero?

Da, sem jo že izbral — zelo pridno dekle.

Prav! Kar vzemi jo! Zakon je velika sreča.

Zares! Oženil jo bom, oženil jo bom.

No, Bog s teboj! In kakor sem rekel, ako ti poide denar, me ti samo poišči, pa ga boš zopet dobil še več.

Pojdite z menoj, moj plemeniti dobrotnik! Stanujva skupaj!

Nikdar! Jaz sem se odvadil ljudi, in grob mojega sina me zadržuje v tem kraju. Zato ostanem tukaj. S tem pa še ne rečem, da te ne bi kdaj posetil.

In, ali je potrebno zagotoviti vas, da vas bom videl vsak čas z veseljem.

Prav! Bodi srečen in ostani zdrav!

Bog z vami, Bog z vami! Se zahvalim, se zahvalim!

In je šel.

Počakaj, sem zaklical za njim. Počakaj! Ne povej nikomur, kje si dobil denar! Ne povej nikomur, da jaz še živim. Zakaj ljudje so hudobni, pa bi prišli in me umorili, samo zaradi denarja, ki ga še imam. Zato molči! Tvoj lasten dobiček zahteva to. Zdaj lahko greš, ali veš kaj? Reci, da si ga zadel v loteriji ali pa na kakšen drug način. No, Bog s teboj!

Čez nekaj mesecev sem obiskal svojega varovanca, Ternejevega vnuka. Njegovo stanovanje je bilo čedno, ali brez luksuza. Vse pri njem je kazalo na varčnost.

Pogrnjeno je bilo za večerjo, ko sem vstopil, a mladi mož je sedel sam za mizo in čakal na večerjo. Skočil je pokoncu in hitel je v moje naročje.

Bog vas sprejmi, ljubi . . . stric; ali vas smem imenovati stric, ali oče . . .

Stric, ljubi nečak. No, kako ti je? — Res, ali si govoril s kom o meni?

Z nikomur, tudi moja žena ne ve nič o tem —

Ali si se poročil?

Mesec dni je od tega, in zdaj sem najsrečnejši mož.

A kje je tvoja žena?

V kuhinji.

In kaj dela tam?

Večerjo pripravlja.

Tvoja žena pripravlja večerjo?

Da.

Neumni človek! Torej ti nimaš nobene kuharice ali kuharja?

Moja žena je tako priprostega stanu, kot jaz, in dela vajena, gospodarim, kakor znam —

Neumnost! Ali ti nisem rekel: bodi vse drugo prej, kot skopuh. Moj bog, ti pustiš svoji ženi kuhati! In to stanovanje — sicer ni slabo, to je resnica, a vendar ni tako, kot se za te spodobi. Za začetek je to celo zelo primerno, da se tvoje bogastvo tako hitro ne opazi, a vendar zapusti to stanovanje kakor hitro mogoče — najemi si lepše, sijajnejše, bogatejše, imej služabnike, razumeš? Začenjaj postajati gospod! Mislil sem, da ti je že zmanjkalo denarja, in zato sem ti zopet prinesel petdeset tisoč goldinarjev —

Hvala, stric, a jaz jih ne potrebujem.

To nič ne škoduje; tukaj jih imaš, ker sem jih že enkrat prinesel, tukaj, shrani jih.

Izročil sem mu svoto.

— Vrata so se odprla, in žena mojega varovanca je vstopila — prijetna, ljuba, nežna, plavalasa ženica. Predstavil me je za nekega oddaljenega sorodnika. Večerjal sem z njimi, in jih potem zapustil. Mladi mož me je spremljal.

Dozdevalo se mi je, sem govoril med vrati, dozdevalo se mi je, da sem jaz tvoji ženi antipatičen, cel večer me ni pogledala, in med govorjenjem se ji je poznalo, da je njena prijaznost prisiljena.

Ne verujte tega, ljubi stric, je zagovarjal svojo ženo, ne verujte tega; to je samo sramežljivost in ne neprijaznost — moja žena je majhna bojazljiva stvarica, kot vse mlade ženke —

Saj ni nič na tem, če je temu tudi tako, kakor sem rekel. Glavno je, da tebe ljubi.

Ona me ljubi! je zaklical, ona me ljubi neizrečeno, ljubi stric.

Opazil sem to, nečak, opazil sem to; to se je zrcalilo na vsaki njeni besedi, in iz vsakega njenega pogleda.

In za vso to srečo, se imam vam zahvaliti, ker brez vaše pomoči bi mi bilo, bog ve kedaj možno, se poročiti.

Iz srca se veselim, ljubi nečak, da mi je bilo dano ustanoviti tvojo srečo, iz srca se veselim. In kako tudi ne? Saj je en del tiste sreče naš, katero povzročim komu drugemu. Zdravstvuj! Torej, kakor rečeno, zapusti to stanovanje, in si poišči drugo, tebi primerno,

najmi služabnike, in živi, kakor se sedaj tebi spodobi.
Kakor vam je ljubo stric.

Ko sem drugič obiskal Ternejevega nečaka, sem dospel k njemu skozi krasno sobo.

Sijajno pohištvo, množica služabnikov.

Vidim, da začenjaš živeti, ljubi nečak, popolnoma po mojem nasvetu. Kako pa ti ugaja tako življenje?

Vse bi bilo dobro, ljubi stric, je odgovoril, ampak odkritosrčno vam povem, da mi je nekoliko dolgočasno, kot rokodelec sem bil vaju delu. V začetku mi je ugajala lenoba, a sedaj sem se je že naveličal.

Neroden človek! S tolikim premoženjem in se dolgočasiti! Bogatašu se je treba samo ozirati po užitkih in zabave se mu nudijo na vse strani.

Poskušal sem že to in ono, a vse skupaj ni nič, ker vse nudi samo kratek, neznamenit užitok.

Ali kvartaš?

Ne.

Začni kvartati; to je najnedolžnejša zabava, in taka, katera ne postaja dolgočasna, ampak nam zmiraj bolj in bolj ugaja.

In če izgubim?

Dobiš zopet drugič.

In če zelo veliko izgubim?

Pridi k meni, toliko ne moreš tako hitro izgubiti, kakor lahko od mene dobiš. Izgublajo pa samo bojzljivi igralci. Ako je čemu pregovor primeren, da se

samo korajžnemu sreča smehlja, potem se to tiče zagotovo tudi igralca.

Ternejev nečak je začel kvartati in postal je kmalu ravno tako strasten, a ne tako srečen igralec, kot njegov ded, preden sem dobil jaz njegovo premoženje.

Črez nekoliko mesecev pride čisto obupan k meni, da ima že enega otroka, da družega pričakuje, in da je vse premoženje izgubil. Smejal sem se mu in ga potolažil z ravno tako veliko svoto, kot je bila prejšna. — Sedaj mu nisem rekel izkopati denar v hišici, ampak v gozdu poleg neke pečine, ker imam denar, zaradi večje varnosti na več mestih zakopan, ako se mi izgubi eden del, ohranim družega. Dan prej, ko sem začel pisati te liste, pride Ternejev nečak zadnjikrat k meni, veliko bolj potr', kot prej kedaj.

Zakaj te skrbi, ljubi nečak, sem ga vprašal.

Zopet sem vse izgubil, je vzdihoval.

Je to vse? Otročarija.

Se nekaj me je zadelo. Moj ubogi ded je prišel pred nekoliko tedni v taki revščini (o kaj takega si ne more človek misliti) in pred nekoliko dnevi je umrl. Bog mu daj dobro.

Kaj? tvoj ded je umrl? sem zaklical.

Da.

Ha! Bog mu daj večni mir in pokoj — —

Toraj ti si vse premoženje zaigral?

Vse, kar sem imel.

No, nič ne de; takoj ti povem kje najdeš svoto, da si zopet pomagaš. Koliko otrok imaš?

Dva.

In ju ljubiš?

Neskončno!

In oni tebel!

Me tudi ljubijo!

In tvoja žena?

Ona živi samo zame in za moje otroke, to dobro bitje!

Glej — glej — torej tvoj ded, ubogi starček kje je pokopan?

Na našem pokopališču.

Na katerem prostoru?

Koj pri vratih, ker je vse polno.

Da že počiva ubožček. Toraj čakaj, jaz ti povem, kje je denar, a vеди, da je to največja in tudi zadnja svota, katero si dobil. Nimam več premoženja, a skrtil sem ga tako dobro, tja, kjer ga nobeden ne bi iskal, ker, priznavam, da sem bil v velikih skrbih zanj.

Kje bi ga iskal, ljubi stric? . . . o, sedaj bodem gospodaril, da bom lahko do smrti izhajal z njm.

Dovolj bodeš imel do dneva tvoje smrti, ne skrbi. Korak od severoiztočne strani vešal, dva čevlja globoko.

Korak od vešal.

Da, tam je, razumi me dobro: Korak od severoiztočnega podnožja vešal, dva čevlja globoko v zemlji.

Razumem. Sprejmite mojo zahvalo. Mojo najsrčnejšo zahvalo za vašo plemenitost. Hvala — — —

Zelo rad, zelo rad sem ti pomagal, ljubi nečak!

Odšel je. Sledil sem njegovim korakom oddaleč, da me ni opazil. Precej daleč od vešal sem se skrila v grmovju. On je šel v mesto, kakor sem pričakoval, po lopato. Ko se je stemnilo, sem ga videl prihajati — došel je do vešal — kopal je. Nazadnje seže v jamo in izvleče nekaj in omedli. Nedolgo za tem se prebudi — se ogleda — začne bežati — postoji — zopet se dvigne — in zopet beži. To je trajalo več ko dve uri, Bila je temna noč, brez mesečine, videl sem samo nekaj temnega, a iz vseh njegovih kretenj se je opazil največji obup.

Postal sem zaspan, vlegel sem se in zaspal.

Ko se drugo jutro prebudim, se je ravno solnce prikazalo na obzorju.

Bilo je ravno tako krasno jutro, kot pred šestindvajsetimi leti, ko so obešali mojega sina.

Pogledal sem proti vešalom.

Človek je visel na njih — — —

Ternejev nečak — — —

Sam se je obesil, z vrvjo, katero je preteklo noč izkopal, misleč, da je zaklad, in katero sem skrila tam.

Po cesti so prihajali ljudje, mahal sem jim, na pridejo bližje.

Prišli so in sneli samomorilca.

Tisto vrv sem jaz vzel in se oddaljil.

Šel sem na pokopališče, kjer je počivala Roža, a ne k njenemu grobu, ampak k Ternejevemu in govoril:

Baltazar Ternej, ali slišiš moj glas? Poslušaj me, jaz sem Matija Andorlaki — — — Ti si mojega sina spravil na vešala po rablju, a jaz tvojega, da se je sam obesil na tista vešala, na katerih je visel moj sin, s to vrvjo, katero držim v roki, in katero polagam na tvoj grob. Obesi se z njo, kjer si, na tem ali onem svetu.

ZLATO TELE.

ROMAN.

SPISAL M. BLANK.